

UCHWAŁA NR 254/XLIV/2022
RADY GMINY OPATÓW

z dnia 29 sierpnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025"

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. 2022 poz. 559 z późn.zm.) art.87 ust.3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), art. 13 pkt 10 ustawy z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1461), po uzyskaniu pozytywnej opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,

Rada Gminy Opatów uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje "Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025", stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Opatów

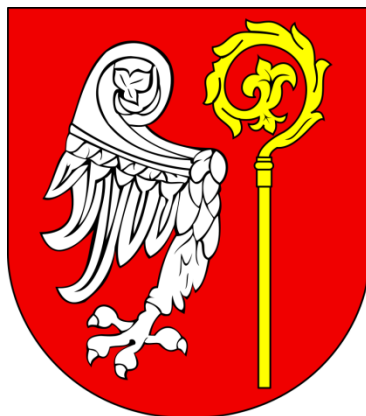
§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Opatów

Mirosław Szewczuk

Załącznik do uchwały Nr 254/XLIV/2022
Rady Gminy Opatów
z dnia 29 sierpnia 2022 r.

WÓJT GMINY OPATÓW

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY OPATÓW NA LATA 2022-2025

OPATÓW 2022

Spis Treści

1. Wstęp
 2. Aspekty prawne opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
 - 2.1. Podstawa prawna sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami
 - 2.2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce
 3. Uwarunkowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wynikające z krajowych, regionalnych i powiatowych dokumentów strategicznych
 - 3.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022
 - 3.2. Dokumenty wojewódzkie
 - 3.3. Dokumenty regionalne
 - 3.3.1. Strategia Regionalnych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Północnego Województwa Śląskiego
 - 3.3.2. Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalnej Grupy Działania „Zielony Wierchołek Śląska” na lata 2014-2020
 - 3.3.3. Dokumenty powiatowe
 4. Uwarunkowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wynikające z dokumentów gminnych
 - 4.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Opatów
 - 4.2. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego
 - 4.3. Plan Odnowy Miejscowości Iwanowice Małe na lata 2018-2020
 5. Charakterystyka gminy
 - 5.1. Charakterystyka fizyczno-geograficzna i przyrodnicza
 - 5.2. Instytucje kultury działające na terenie gminy Opatów
 - 5.3. Zarys historii gminy Opatów
 - 5.4. Krajobraz kulturowy gminy Opatów
 - 5.5. Obiekty objęte ochroną konserwatorską przez wpis do rejestru zabytków
 - 5.6. Obiekty włączone do gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków
 - 5.7. Zabytki ruchome
 - 5.8. Mogiły zewidencjonowane w Ewidencji Grobów i Cmentarzy Wojennych
 - 5.9. Dziedzictwo niematerialne
 6. Analiza SWOT
 7. Założenia, cele oraz zasady realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025*
 - 7.1. Założenia *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025*
 - 7.2. Cele *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025*
 - 7.3. Wdrażanie *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025*
 - 7.4. Monitoring *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025*
 - 7.5. Źródła finansowania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025*
 8. Bibliografia
- Załączniki
- Załącznik 1. Wybrane informacje o pradziejowych kulturach zasiedlających obszar współczesnej gminy Opatów
- Załącznik 2. Spis obiektów z terenu gminy Opatów włączonych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

1. WSTĘP

Gminny program opieki nad zabytkami jest częścią systemu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Jest to dokument formujący politykę samorządową w zakresie opieki nad zabytkami znajdującymi się na terenie zarządzanym przez samorząd. Opracowywany jest przez samorząd, jednak jego realizacja wymaga współpracy wielu różnych interesariuszy: właścicieli i użytkowników zabytków, mieszkańców i wspólnot lokalnych, instytucji kultury, przedsiębiorców itd.

Działania gminy wynikające z programu mogą mieć charakter bezpośredni lub pośredni. Do pierwszej grupy zalicza się zadania własne gminy wynikające z art. 7.1 pkt. 9 ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 roku (tj. Dz. U. z 2021 r. poz.1372, z późn. zm.), innych ustaw oraz związane z faktem posiadania przez gminę obiektów zabytkowych. Charakter pośredni występuje w przypadkach, gdy gmina inicjuje i/lub inspiruje, wspomaga czy dotuje działania realizujące opiekę nad zabytkami.

W *Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025* dziedzictwo kulturowe traktowane jest jako istotny czynnik tożsamości i wizerunku gminy. Zabytki są wartościowym i nieodnawialnym zasobem, który będzie wykorzystany w rozwoju gospodarczym gminy, budowaniu tożsamości lokalnej oraz promocji gminy. Działania programu będą ukierunkowane na zachowanie zasobu zabytków w sposób maksymalnie chroniący wartości stanowiące o jego autentyczności, przy jednoczesnym reagowaniu na zmieniające się potrzeby i uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne.

Niniejszy *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025* jest pierwszym takim programem opracowanym na potrzeby gminy. Program uwzględnia zmiany wynikające z aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Opatów, dokumentów programowych gminy oraz obowiązujących przepisów prawnych. Program opracowany został zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa ujętymi w opracowaniu *Gminny Program Opieki nad Zabytkami. Poradnik Metodyczny*, Warszawa 2008.

2. ASPEKTY PRAWNE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

2.1. Podstawa prawna sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami

Obowiązek wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2021 r. poz. 710 z późn. zm.), zwanej dalej ustawą. Program sporządzany jest na okres 4 lat. Zgodnie z art. 87.2 ustawy programy opieki nad zabytkami mają na celu:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Podstawą do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest ewidencja zabytków (art. 21 ustawy). W gminnej ewidencji zabytków (dalej: GEZ) ujmuje się zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków oraz inne zabytki znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (dalej: WEZ) i inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 22.5 ustawy). Ewidencje zabytków są dokumentami otwartymi, na bieżąco korygowanymi i uzupełnianymi na podstawie wyników ciągłego procesu badawczego i weryfikującego stan zabytków. Tryb tworzenia wojewódzkich i gminnych ewidencji zabytków regulują przepisy Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661 zm. Dz. U. 2019 poz. 1886).

Efektem realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami ma być m.in.:

- rozbudzenie i wzmocnienie zainteresowania dziedzictwem kulturowym gminy jej mieszkańców;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- powstania miejsc pracy obsługujących przedsięwzięcia związane z opieką nad zabytkami,
- upowszechnianie i promowanie dziedzictwa gminy,

- wzmacnianie współpracy z właścicielami zabytków, środowiskami naukowymi, organizacjami pozarządowymi i innymi jednostkami samorządu terytorialnego,
- skuteczne zarządzanie zasobem zabytków gminnych, a przez to wzmacnianie rozwoju gminy.

Opracowany program przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 87.3 ustawy). Program zostanie ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym (art. 87.4 ustawy). Z realizacji programu, co 2 lata wójt sporządzi sprawozdanie, które przedłoży radzie gminy (art. 87.5 ustawy).

2.2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochrona dziedzictwa narodowego zapisana jest w Konstytucji RP jako jedno z podstawowych zadań państwa polskiego i każdego jego obywatela (art. 5). Zabytki są istotnym elementem narodowego dziedzictwa identyfikującym społeczeństwo kulturalnie, politycznie i historycznie. Zgodnie z art. 6 „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Podstawowym aktem prawnym określającym przedmiot oraz zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2021, poz. 710 z późn. zm.). Zgodnie z ustawą zabytkiem jest „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową” (art. 3 pkt 1 ustawy). Przedmiotem ochrony i opieki są bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome (m.in. krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne i ruralistyczne, zespoły zabudowy, dzieła architektury i budownictwa, obiekty przemysłu i techniki, cmentarze, parki, ogrody, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne), zabytki ruchome (m.in. dzieła sztuk plastycznych, kolekcje, urządzenia, narzędzia, instrumenty) oraz zabytki archeologiczne (pozostałości historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany i in.).

Jak wynika z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy z 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. 2021, poz. 1372 z późn. zm.) ochrona zabytków należy do zadań własnych gminy. Termin ochrona zabytków jest uszczegółowiony w art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Polega ona, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ochrona zabytków przez gminy jest wykonywana za pomocą ustawowo zdefiniowanych narzędzi. Z przepisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami wynika obowiązek gminy jakim jest utworzenie gminnej ewidencji zabytków i opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami oraz uprawnienie gminy do powołania parku kulturowego. Natomiast w zakresie realizacji swoich obowiązków i uprawnień dotyczących zagospodarowania przestrzennego gmina ma możliwość formułowania zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w tym zakazów i nakazów w zakresie zachowania formy, otoczenia i ekspozycji obiektów zabytkowych włączonych do GEZ, czy też tworzenia stref ochron konserwatorskiej. Tym samym gmina, wypełniając zadania wynikające z jej kompetencji dotyczących ochrony zabytków, może wpływać na postępowanie w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami przez właściciela lub posiadacza zabytku.

Pojęcie opieki nad zabytkami wyjaśnione jest w art. 5 ustawy. Zgodnie z zapisami wymienionego artykułu opieka nad zabytkami to działania sprawowane przez właściciela lub posiadacza zabytku, w szczególności polegające na zapewnieniu warunków:

- Naukowego badania i dokumentowania zabytku.
 - Prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy zabytku.
 - Zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.
 - Korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.
 - Popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Przepisy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się również w innych aktach prawnych, w tym: w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (tj. Dz. U. z 2021 poz. 1098 z późn. zm.), ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz. U. z 2021 poz. 1899 z późn. zm.), ustawie z dnia 7 lipca 1994 roku Prawo Budowlane (tj. Dz. U. z 2021 poz. 2351 z późn. zm.) oraz w rozporządzeniach.

3. UWARUNKOWANIA OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI WYNIKAJĄCE Z KRAJOWYCH, WOJEWÓDZKICH, REGIONALNYCH I POWIATOWYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022-2025 będzie realizowany w środowisku polityki ochrony i opieki nad zabytkami określonej w Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami Województwa Śląskiego oraz Powiatowym Programie Opieki nad zabytkami (jeżeli jest opracowany).

3.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z 13 sierpnia 2019 roku w sprawie Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022 (M.P. 2019, poz. 808). Program krajowy jest osadzony w środowisku krajowych dokumentów strategicznych m.in. takich jak: *Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju*

2030, *Strategia Rozwoju Polski Południowej do roku 2020*, *Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020* (z perspektywą do 2030 r.), *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013* wraz z *Uzupełnieniem na lata 2004–2020*, *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020* i innych.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz wskazującym środki służące do realizacji celów¹. Celem głównym *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022* jest „stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”. Cel ten realizowany ma być poprzez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
- Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W *Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022*, w ramach wymienionych celów szczegółowych określono kierunki działań prowadzących do stworzenia systemowego wsparcia oraz narzędzi dla podniesienia wiedzy, usprawnienia realizacji i zwiększenia efektów sprawowanej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami realizowanych w terenie przez konserwatorów zabytków, samorządy terytorialne oraz instytucje i osoby sprawujące opiekę nad zabytkami.

Kierunek działania „Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym” (cel szczegółowy 1) skierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego. Przewiduje on m.in. szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, merytoryczne wsparcie procesu rewitalizacji w gminach oraz przeprowadzenie konkursu Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzającego gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

3.2. Dokumenty Wojewódzkie

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2018–2021 jest instrumentem realizacji wojewódzkiej strategii działań wobec zabytków. Jest osadzony w środowisku wojewódzkich dokumentów strategicznych w tym m.in.: *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”* oraz *Strategii Rozwoju Kultury w Województwie Śląskim na lata 2006–2020*.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2018–2021 został przyjęty uchwałą Nr V/50/14/2018 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19 marca 2018 r. Celem głównym tego programu jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz włączenie ich w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju.

W *Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2018–2021* określono dwa cele strategiczne wraz z celami operacyjnymi i kierunkami działań.

- Cel strategiczny I: Zachowanie dziedzictwa kulturowego i włączenie go w procesy gospodarcze.

¹ Rozdział I: *Wprowadzenie Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022*.

- o Cel operacyjny I.1 - Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa.
 - § Kierunek działań I.1.A: Weryfikacja zabytków województwa.
 - o Cel operacyjny I.2 - Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa.
 - § Kierunek działań I.2.A: Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami.
 - § Kierunek działań I.2.B: Zarządzanie zabytkami.
 - o Cel operacyjny I.3 - Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
 - § Kierunek działań I.3.A: Konserwacja i adaptacja obiektów.
- Cel strategiczny II: Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.
 - Cel operacyjny II.1 - Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami.
 - § Kierunek działań II.1.A: Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym.
 - § Kierunek działań II.1.B: Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach.
 - o Cel operacyjny II.2 - Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.
 - § Kierunek działań II.2.A: Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu.

W *Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2018–2021* dla każdego kierunku działań ustalono preferowane zadania. *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022–2025* realizuje cele, kierunki działań i zadania programu wojewódzkiego.

3.3. Dokumenty regionalne

3.3.1. Strategia Regionalnych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Północnego Województwa Śląskiego

Na mocy uchwały Zarządu Województwa Śląskiego nr 1276/261/IV/2013 z 11 czerwca 2013 r. Subregion Północny jest obszarem podlegającym interwencji z wykorzystaniem instrumentu Regionalnych Inwestycji Terytorialnych (RIT). Inwestycje te wdraża się w oparciu o *Strategię Regionalnych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Północnego Województwa Śląskiego* (RIT) opracowanej w 2016 r., jako aktualizację strategii z 2015 r.

W niniejszym dokumencie opieka nad zabytkami jest ujęta w priorytecie C określającym Subregion Północny jako obszar bogaty różnorodnością kulturową i przyrodniczą, chroniący wysoką jakość środowiska naturalnego poprzez efektywne wykorzystanie zasobów. W celu realizacji wskazanego założenia wyznaczono działanie: C.3. Kreatywne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Wskazane działanie C.3 (priorytet inwestycyjny 6c) realizowane będzie ze środków własnych samorządów terytorialnych oraz środków pozyskanych w drodze konkursu z RPO WSL na lata 2014–2020 oraz w ramach polityki spójności na lata 2021–2027.

W wymienionym priorytecie jest sformułowany cel: zwiększona atrakcyjność obiektów kulturowych regionu, dla którego przewidziano następujące typy przedsięwzięć:

- Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów przynależnych do Szlaku Zabytków Techniki.

Projekty mają realizować następujące cele: poprawa dostępu do kultury, podniesienie atrakcyjności obiektów kulturowych, wzmacnianie funkcji edukacyjnych i zwiększenie udziału mieszkańców regionu w kulturze. Uzupełnieniem tych działań powinny być „projekty miękkie” wspierające kulturę, wykorzystujące programy Unii Europejskiej: *Kreatywna Europa* lub *Europa dla obywateli*. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego oraz rozwój powiązanej z nimi oferty kulturalnej ma prowadzić do zwiększenia potencjału turystycznego, co będzie podnosić rozwój społeczno-gospodarczy.

3.3.2. Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalnej Grupy Działania „Zielony Wierchołek Śląska” na lata 2014–2020

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalnej Grupy Działania „Zielony Wierchołek Śląsk” na lata 2014–2020 została przyjęta uchwałą nr 1/2017 WZC z dnia 13.04.2017 r.

Lokalna Grupa Działania „Zielony Wierchołek Śląska” tworzy społeczność ośmiu gmin powiatu kłobuckiego: Kłobuck, Krzepice, Lipie, Opatów, Panki, Popów, Przystajń, Wręczyca Wielka oraz gmina Blachownia wchodząca w skład powiatu częstochowskiego.

W rozdziale 3.8. strategii została opisana kultura oraz zabytki regionu. W strategii ustalono, że na obszarze gdzie działa LGD „Zielony Wierchołek Śląska” zachowane będzie dziedzictwo kulturowe i rozwijana będzie kultura poprzez m.in. organizację różnorodnych i ciekawych imprez. Tradycje lokalne będą wykorzystane dla kształtowania dzisiejszego poczucia tożsamości lokalnej m.in. za pomocą lekcji regionalnych.

W ramach realizacji celów omawianej strategii możliwe jest prowadzenie działań związanych z opieką nad zabytkami m.in. poprzez postulat rozwoju turystyki kulturowej, w tym rozbudowę bazy i infrastruktury turystyczno–reakcyjnej np. agroturystyki, szlaków rowerowych i edukacyjnych, tworzenie rozpoznawalnych produktów turystycznych oraz skuteczną promocję.

W celu ogólnym określonym jako „Ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowo-historycznego terenu zwrócono uwagę na konieczność i możliwość wykorzystania w procesach gospodarczych postaci Mikołaja z Wikowiecka.

Środki na realizację działań zgodnych ze wskazanymi w strategii rozwoju lokalnego samorządy będą mogły pozyskać z PROW, działanie M7 „Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich i w rozwoju przedsiębiorczości w województwie śląskim”.

Wskazano też konieczność rozwijania oferty spędzania wolnego czasu oraz integrację i aktywizację mieszkańców obszaru LGD, w tym poprzez działania edukacyjno-wychowawcze”. Te działania mogą być realizowane ze środków EFRROW

3.3.3. Dokumenty powiatowe

Strategia Rozwoju Powiatu Kłobuckiego została przyjęta w dniu 28 sierpnia 2000 r. przez Radę Powiatu Kłobuckiego. W dokumencie określono 5 celów strategicznych, wśród których istotnymi dla opieki nad zabytkami są:

- Cel strategiczny 1. Rozwój potencjału gospodarczego powiatu kłobuckiego
 - o cel operacyjny 1.4. Uczynienie z turystyki i rekreacji dziedziny aktywności gospodarczej

Realizacja tych celów w zakresie opieki nad zabytkami skupia się na:

- Ø tworzeniu produktu turystycznego powiatu kłobuckiego
- Ø wypromowanie produktu turystycznego powiatu kłobuckiego
- Ø rozwój i modernizacja bazy turystycznej i infrastruktury towarzyszącej

- Cel strategiczny 3. Poprawa jakości infrastruktury społecznej
 - o cel operacyjny 3.3. *Rozwój kultury w powiecie*

Realizacja tego celu będzie sprzyjać zachowaniu wartości historycznych i zabytkowych m.in. przez

- Ø monitoring stanu obiektów zabytkowych,
- Ø promocję lokalnych tradycji budowlanych,
- Ø koordynację działań muzeów
- Ø wspieranie działań kulturalnych w powiecie.

4. UWARUNKOWANIA OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI WYNIKAJĄCE Z DOKUMENTÓW GMINNYCH

4.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Opatów

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Opatów zostało przyjęte uchwałą nr 181/XL/2018 Rady Gminy Opatów z dnia 07 marca 2018 roku w sprawie zmiany *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Opatów*.

W punkcie „Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” omówiono kwestie zabytków znajdujących się na terenie gminy, ich ewidencji oraz zasad ochrony. W studium wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków:

- kościół p.w. św. Mikołaja z XVIII wieku w Wilkowiecku
- 26 stanowisk archeologicznych, dla których ustalono, że inwestowanie w ich granicach może się odbywać na zasadach określonych w art. 31 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W studium zaznaczono, że gmina posiada Gminną Ewidencję Zabytków założoną Zarządzeniem Nr 0050.44.2012 Wójta Gminy Opatów z dnia 30 grudnia 2012 roku, w której ujęto wymienione wyżej obiekty wpisane do rejestru zabytków.

W studium wskazano również inne obszary i obiekty o walorach zabytkowych wymagające ochrony. Są to:

- pozostałe znane stanowiska archeologiczne, dla których ustalono że inwestowanie w ich granicach może się odbywać na zasadach określonych w art. 31 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

- obszar w granicach ogrodzenia cmentarza rzymsko-katolickiego w Złochowicach, gdzie ustalono:
 - o utrzymanie historycznego rozplanowania układu cmentarza,
 - o wymóg zachowania i konserwacji elementów zabytkowych nagrobków i ogrodzenia,
 - o zakaz usuwania drzewostanu za wyjątkiem cięć pielęgnacyjnych.
- obszar w granicach parku podworskiego w Walenczowie, dla którego ustalono:
 - o zakaz usuwania starodrzewu za wyjątkiem cięć pielęgnacyjnych,
 - o wymóg stosowania zasad kształtowania i rozmieszczenia projektowanej zabudowy i zagospodarowania terenu w sposób nawiązujący do historycznej zabudowy i rozplanowania tradycyjnych zespołów folwarcznych,
 - o zachowanie wartościowych drzew i grup zieleni,
 - o wymóg odtwarzania i wprowadzania rodzimych gatunków drzew i krzewów.

Wymienione obiekty zabytkowe, w tym liczne stanowiska archeologiczne zaznaczono na mapie „Kierunków zagospodarowania przestrzennego”.

4.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Na terenie gminy Opatów obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty uchwałą Nr 42/XIV/2011 Rady Gminy Opatów z dnia 22 września 2011 r. pokrywający cały obszar gminy. W planie znajdują się zapisy ustalające zasady ochrony zabytków oraz zasady zagospodarowania obszarów znajdujących się w strefach ochrony konserwatorskiej.

W odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków w planie ustalono:

- Dla kościoła pw. św. Mikołaja w Wilkowiecku
 - o obowiązek zachowania i konserwacji substancji zabytkowej
 - o obowiązek prowadzenia działań inwestycyjnych po dopełnieniu procedur określonych w przepisach szczególnych (ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami, prawo budowlane).
- Dla stanowisk archeologicznych w granicach strefy oznaczonej na rysunku planu symbolem **W** ustalono:
 - o zakaz wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej bezpośrednio z rewitalizacją terenu,
 - o zakaz wprowadzania zadrzewień
 - o dopuszczenie działań polegających na konserwacji zachowanych fragmentów zabytkowych, ekspozycji w terenie, zaznaczenie śladów
 - o dopuszczenie pozostawienia terenów jako otwartych, pełniących funkcje rekreacyjne lub muzealne
 - o dopuszczenie zwykłego rolniczego użytkowania.

W planie wyznaczono również strefę obserwacji archeologicznej **OW**. Celem wyznaczenia strefy jest ochrona znajdujących się lub mogących się znajdować zabytków archeologicznych. Dla obszaru strefy **OW** ustalono:

- możliwość prowadzenia działań inwestycyjnych związanych z naruszeniem gruntu jedynie po zawiadomieniu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i dopełnieniu procedur określonych w przepisach szczególnych (ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami)
- dopuszczenie zwykłego rolniczego użytkowania.

W miejscowym planie wskazano również obiekty do włączenia do gminnej ewidencji zabytków. Są to:

- Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Matki Boskiej w Opatowie

- Dom nr 43 (obecnie ul. Częstochowska 5) w Opatowie
- Dom drewniany nr 131 (obecnie ul. T. Kościuszki 139) w Opatowie
- Kościół pw. Matki Boskiej Śnieżnej i św. Wojciecha w Iwanowicach Dużych
- Kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Waleńczowie
- Dom nr 20 (obecnie ul. 3Maja 2) w Wilkowiecku

Dla tych obiektów wprowadzono następujące ustalenia:

- obowiązek zachowania i konserwacji substancji zabytkowej
- możliwość adaptacji (przebudowy) budynków z zachowaniem charakterystycznych elementów bryły budynku i detalu architektonicznego
- możliwość prowadzenia działań inwestycyjnych po dopełnieniu procedur określonych w przepisach szczególnych (ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami, prawo budowlane).
- w przypadku udokumentowania złego stanu technicznego budynku dopuszczono jego rozbiórkę zgodnie z przepisami szczególnymi (prawo budowlane).

W odniesieniu do obszarów wskazanych do włączenia do gminnej ewidencji zabytków w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego ustalono:

- dla cmentarza w Złochowicach, ul. Kościelna, w granicach ustalonej strefy B1:
 - o nakaz zachowania rozplanowania cmentarza
 - o nakaz konserwacji zachowanych elementów zabytkowych nagrobków cmentarza
 - o zakaz usuwania starodrzewu za wyjątkiem cięć sanitarnych
- dla obszaru zachowanych elementów zabytkowej zieleni (parku podworskiego w Waleńczowie) w granicy strefy B2:
 - o zakaz usuwania starodrzewu z wyjątkiem cięć sanitarnych
 - o możliwość realizacji działań inwestycyjnych, w tym lokalizacji nowych obiektów kubaturowych jedynie po dopełnieniu procedur określonych w przepisach szczególnych (ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami, prawo budowlane)

4.3. Plan Odnowy Miejscowości Iwanowice Małe na lata 2018 – 2020

Plan Odnowy Miejscowości Iwanowice Małe na lata 2018–2020 został przyjęty uchwałą nr 210/XLVII/2018 Rady Gminy Opatów z dnia 4 września 2018 roku. Celem planu jest poprawa jakości życia mieszkańców wsi poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych oraz promowanie obszarów wiejskich. Program umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich co wpłynie na wzrost ich atrakcyjności infrastrukturalnej, turystycznej i inwestycyjnej. Program przewiduje szereg działań, które mają na celu podniesienie poziomu życia mieszkańców na wsi do standardów panujących w mieście.

W planie przytoczono legendę dotyczącą genezy budowy kaplicy w Iwanowicach Małych. Budowa miała miejsce ok. 1902 roku. Kaplicę wybudowano z cegły i kamienia wapiennego. Była to budowla bezstylowa, z wieżyczkami przy ścianie wejściowej i wieżyczką sygnaturki o cechach bizantyjskich. W 2002 roku zburzono starą kaplicę i w jej miejsce wybudowano nową.

Z planu dowiadujemy się również o zachowanych zwyczajach wsi związanych z kultem religijnym wiary chrześcijańskiej. Są to następujące obrzędy :

- chodzenie z gaikiem w Niedzielę Gajową
- święcenie palm w Niedzielę Palmową

- Śmigus Dyngus
- kolędowanie w okresie świąt Bożego Narodzenia,

W programie znajduje się zadanie budowy kompetencji kulturalnych polegające na modernizacji remizy OSP i przekształcenie jej na Wiejskie Centrum Kultury wraz z zagospodarowaniem terenu wokół remizy z przeznaczeniem na organizowanie wiejskich imprez plenerowych oraz stworzenie placu rekreacyjno-zabawowego dla dorosłych i dzieci

5. CHARAKTERYSTYKA GMINY

5.1. Charakterystyka fizyczno-geograficzna i przyrodnicza

Gmina Opatów położona jest w północnej części województwa śląskiego, w powiecie kłobuckim. Tworzy ją dziewięć sołectw: Opatów, Wilkowiecko, Waleńczów, Złochowice, Zwierzyniec Pierwszy, Zwierzyniec Drugi, Iwanowice-Naboków, Iwanowice Małe i Iwanowice Duże. Od północy graniczy z gminą Lipie, Popów i Miedźno, od zachodu z gminą Krzepice, od wschodu z miastem i gminą Kłobuck, a od południa z gminą Panki i Wręczyca Wielka.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej Jerzego Kondrackiego (1998) Gmina Opatów położona jest w mezoregionie Wyżyna Wieluńska będącym częścią makroregionu Wyżyna Woźnicko-Wieluńska należącego do podprovincji Wyżyna Śląsko-Krakowska.

Rzeźba terenu gminy Opatów na charakter polodowcowy, łagodny, miejscowo urozmaicony górującymi pagórami wapiennymi lub zwietrzalymi ostańcami. Rzędne terenu mieszczą się w przedziale 220–260 m n.p.m. W części południowej teren jest lekko pofałdowany, ukształtowany w formie płaskich, rozległych wzniesień zbudowanych z osadów lodowcowych i wodnolodowcowych. W części północnej wypiętrzają się wzniesienia o charakterze wapiennych ostańców, zbudowane z wapieni jurajskich. Na terenie gminy występują, wytworzone z utworów piaszczystych, gleby bielcowe, a w dolinach rzecznych mady.

Obszar gminy położony jest w zlewni Odry, w prawobrzeżnym, dolnym dorzeczu Liswarty, która jest dopływem Warty. Z południa na północ gminę przecina dolina Opatówki/Górnianki – dopływu Liswarty. Jej rozległe źródłiska znajdują się w południowej części sołectwa Złochowice. Potok przecina drogę, wzdłuż której rozłożone są zabudowania Złochowic i dalej płynie wzdłuż zabudowań Opatowa. Powyżej Opatowa od zachodu mija Górę Opatowską i opuszcza obszar gminy. Na wschód od Wilkowiecka swój początek bierze Dziunia – lewobrzeżny dopływ Opatówki. Przepływa ona przez Wilkowiecko i następnie, kierując się ku północnemu-wschodowi od wschodu omija Górę Opatowską. W rejonie Iwanowic Małych znajdują się źródła kolejnego potoku. Płynie on na północ wzdłuż zachodniej granicy gminy, następnie kieruje się na wschód, by w okolicach Dańkowa połączyć się z Liswartą. W sołectwie Waleńczów znajdują się źródła i górny odcinek Białej Okszy, kolejnego dopływu Liswarty. Kieruje ona swe wody przez teren sołectwa w kierunku wschodnim. W Zwierzyncu znajduje się źródła cieką będącego dopływem większego potoku płynącego przez Kluki do Liswarty. Na terenie gminy Opatów doliny cieków wodnych tworzą widoczne obniżenia terenu.

W gminie Opatów brak jest większych kompleksów leśnych. Gmina ma charakter typowo rolniczy. W strukturze gospodarczej dominuje rolnictwo uzupełniane usługami.

Sieć dróg jest dobrze rozwinięta, główną arterią komunikacyjną jest droga krajowa DK 43 Częstochowa–Wieluń.

Na terenie gminy nie ma terenów objętych obszarowymi formami ochrony przyrody. Na terenie cmentarza w Wilkowiecku znajduje się pomnik przyrody ożywionej – trzy dęby szypułkowe o obwodach 210, 270 i 370 cm (rozporządzenie Wojewody Częstochowskiego nr 42/89 z dnia 12.12.1989 roku). W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wskazano kolejnych kilka drzew, których wymiary predysponują je do objęcia ochroną. Są to:

- dęby szypułkowe (*Quercus robur*) 5 szt. – o obwodzie 300–350 cm, rosnących w południowej części Złochowic,
- wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis* Poll.) – o obwodzie 310 cm, rosnący w miejscowości Opatów,
- lipa drobnolistna (*Tilja cordata* L.) – o obwodzie 358 cm, rosnąca w miejscowości Zwierzyniec I.
- sosna zwyczajna (*Pinus Silyestris* L.) – o obwodzie 224 cm, rosnąca w miejscowości Zwierzyniec II (ciekawy kształt).

5.2. Instytucje kultury działające na terenie gminy Opatów

Na terenie gminy działa Gminna Biblioteka Publiczna z siedzibą w Opatowie oraz jej filia w Złochowicach.

Na terenie gminy kontynuowane są tradycje regionalne przede wszystkim poprzez działalność Kół Gospodyń Wiejskich, twórców rodzimych, artystów amatorów i szkół.

5.3. Zarys historii gminy Opatów

Gmina Opatów położona jest pomiędzy urodzajnymi obszarami Śląska, Małopolski i Wielkopolski. Na przestrzeni wieków obszar dzisiejszej gminy Opatów był zasiedlany cyklicznie. Znaczące ślady bytności dawnych mieszkańców pozostawiło osadnictwo paleolityczne i mezolityczne. Znaczenie ponadregionalne mają zachowane ślady procesów osadniczych z:

- epoki brązu – kultura przedłużycka (1550–1200 p.n.e.),
- epoki brązu i okresu halsztackiego epoki żelaza – kultura łużycka (1300–450 p.n.e.), głównie w rejonie skupisk osadniczych nad rzeką Opatówką,
- epoki żelaza – kultura przeworska (450 p.n.e.–450 n.e.) wyraźnie skoncentrowanych w rejonie Opatowa.

Wybrane informacje o pradziejowych społecznościach zasiedlających obszar współczesnej gminy Opatów zawiera Załącznik 1.

Słowianie pojawili się w dorzeczu Liswarty w XI wieku naszej ery. Ich osadnictwo było już związane z kształtowaniem się państwa polskiego. Najbardziej znanym grodem istniejącym w XI i XII wieku w pobliżu obszaru dzisiejszej gminy Opatów jest Danków położony nad Liswartą na północ od terenu gminy Opatów. W Dankowie oraz Krzepicach (i/lub Starokrzepicach) znajdowały się ważne przeprawy przez Liswartę na szlaku pomiędzy Małopolską a Śląskiem i Wielkopolską² przecinającym obszar gminy Opatów.

W XII wieku obszar gminy Opatów znajdował się w granicy Ziemi Krakowskiej (Dzielnica Senioralna) i był w posiadaniu synów Bolesława Krzywoustego (1086–1138)³. Podczas podziału na diecezje znalazł się w parafii kłobuckiej erygowanej w XII lub XIII wieku, należącej do diecezji krakowskiej. Kłobuck był

² Rozgałęzienie traktu miało miejsce w rejonie Wielunia gdzie od drogi do Poznania odchodziła droga do Wrocławia.

³ Władysław II (1105–1159), Bolesław Kędzierzawy (1122–1173), Mieszko III Stary (1127–1202), Kazimierz Sprawiedliwy (1138–1194)

wówczas osadą targową. W granicach tej samej diecezji znalazł się również gród w Krzepicach i/lub Starokrzepicach.

Na początku XIII wieku Ziemia Rudzka⁴ położona na północ od obszaru dzisiejszej gminy Opatów, w wyniku walk księcia kaliskiego Władysława Odonicza (1196-1236) z księciem Wielkopolski Władysławem III Laskonogim (1161-66-1231), została włączona do Wielkopolski. W latach 1234-1241 zarówno Ziemia Krakowska jak i Ziemia Rudzka znalazły się pod panowaniem Henryka Brodatego (1168-1238) i jego syna Henryka Pobożnego (1191-1241) książąt krakowskich i wrocławskich. W 1244 roku Ziemia Rudzka ponownie została włączona w granice Wielkopolski. Wówczas ustabilizowała się granica na Liswarcie pomiędzy Wielkopolską i Ziemią Krakowską.

Z XIII wieku pochodzą pierwsze wzmianki o miejscowościach położonych na terenie dzisiejszej gminy Opatów. W 1220 roku, w dokumentach biskupa Iwo Odrowąża wzmiankowano Wilkowiecko. W 1250 roku jest ono notowane po raz kolejny, tym razem w dokumencie wydanym przez papieża Innocentego IV w Lyonie. Kolejna wzmianka dotyczy Iwanowic, gdzie w 1262 roku, Bolesław Pobożny (1221-1279), ówczesny władca Ziemi Rudzkiej, wydał dokument ustanawiający uposażenie klasztoru św. Damiana w Zawichoście.

W latach 1300-1305 obszar dzisiejszej gminy Opatów znajdował się pod panowaniem czeskim Wacława II Przemyślida (1271-1305). Następnie znalazł się w granicach państwa polskiego odbudowanego przez Władysława Łokietka (1260-61-1333).

W 1354 roku z parafii w Kłobucku wydzielono parafię w Wilkowiecku. W XIV wieku w Wilkowiecku istniał folwark rycerski, zagroda sołtysia i folwark plebański. W 1354 roku z parafii kłobuckiej wydzielono również Krzepice. Nowoutworzoną parafię w Krzepicach włączono do diecezji gnieźnieńskiej. W tym czasie w Krzepicach stał już ceglany zamek przypisywany Kazimierzowi Wielkiemu (1310-1370). W 1356 roku Kazimierz Wielki wystawił tam dokument lokacyjny dla Częstochowy. Prawdopodobnie na przełomie lat 50 i 60 XIV wieku Kazimierz Wielki wydał dokumenty lokacyjne dla miast: Krzepice (1357 lub 1364) i Kłobuck. Te dwa miasta ukształtowały się na szlaku drogowym łączącym Małopolskę z Wielopolską i Śląskiem. Pomiedzy nimi znajduje się obszar dzisiejszej gminy Opatów.

W latach 1370-1396 obszar dzisiejszej gminy Opatów znajdował się w posiadaniu księcia opolskiego Władysława (1326-32-1401) jako lenno nadane przez Ludwika Węgierskiego (1326-1382).

W 1396 roku Władysław II Jagiełło (1362-1434) odzyskał ziemie wokół Krzepic i Kłobucka i włączył je do powiatu lelowskiego (1392-1837) Ziemi Krakowskiej. Po przejęciu zamku w Krzepicach przez Władysława Jagiełłę stał się on ośrodkiem starostwa niegrodowego. W skład dóbr weszły miasta Krzepice i Kłobuck oraz dwadzieścia wsi i folwarków, w tym ziemie znajdujące się w granicach obecnej gminy Opatów.

W XV i pierwszej połowie XVI wieku ustabilizowały się granice i rosła potęga Królestwa Polskiego. Był to okres nadań królewskich, czyli przekazywania dotychczasowych własności królewskich rodom rycerskim szczególnie zasłużonym w służbie państwowej. Postępował rozwój wielkiej własności ziemskiej. Rozwijał się też obszar dzisiejszej gminy Opatów.

W XV wieku, do parafii kłobuckiej należały Iwanowice, Opatów i Waleńczów. Waleńczów był wsią królewską. W tym czasie w Wilkowiecku znajdował się już kościół pw. św. Mikołaja.

⁴ W XII wieku Ziemia Rudzka była częścią Ziemi Krakowskiej

W pierwszej połowie XVI wieku w Wilkowiecku urodził się Mikołaj z Wilkowiecka, duchowny i poeta. W roku 1563 pełnił on obowiązki kaznodziei w klasztorze na Skalce w Krakowie. Od 1566 roku przebywał w Częstochowie, gdzie, w klasztorze jasnogórskim, od 1579 roku był przeorem. Zmarł w 1601 roku w klasztorze paulinów w Wieluniu, dokąd przeniósł się z Częstochowy. Najbardziej znanym jego dziełem, wystawianym również w XX wieku, jest pisana ośmioletką, opublikowana w Krakowie w latach 1580–1582 *Historia o chwalebny Zmartwychwstaniu Pańskim*.

W okresie reformacji od połowy XVI do połowy XVII wieku kościół w Wilkowiecku był we władaniu innowierców.

W 1552 roku król Zygmunt August (1520–1572) określił granice Krzepic, w tym granice z wsią Iwanowice ustanawiając ją na strumieniu wpływającym do Liswarty. W 1564 roku we wsi Iwanowice mieszkało 12 kmieci na półłankach. We wsi był folwark starościński.

Wiek XVI to czas rozkwitu gospodarczego ziem krzepickiego starostwa niegrodzkiego. Na tym terenie rozwijały się kuźnie przerabiające rudę darniową żelaza i zakłady produkujące wyroby żelazne. W okolicach Kłobucka w XVI wieku istniało 10 kuźnic. Do wzrostu znaczenia tych ziem przyczynił się również handel wołami pędzonymi ze wschodu na Śląsk (szlak Wołowy). W 1564 roku w Kłobucku było 12 jatek mięsnych.

Na przełomie XVI i XVII wieku gospodarzem ziem starostwa krzepickiego był Mikołaj Wolski (1553–1630), wychowany i świetnie wykształcony na dworze austriackim księcia Maksymiliana II Habsburga (1527–1576) oraz cesarza Rudolfa II Habsburga (1552–1612). Po roku 1588 przebudował on zamek krzepicki w stylu renesansowym. Założył ogród włoski i wielki zwierzyńiec sięgający dzisiejszej gminy Opatów. Z obiektem tym związane są początki dzisiejszych sołectw Zwierzyniec I i II. W roku 1616 Mikołaj Wolski podejmował na zamku krzepickim króla Zygmunta III Wazę (1566–1632) wraz z królową Konstancją. Mikołaj Wolski skupował kuźnie istniejące na terenie starostwa krzepickiego i rozwijał przemysł. W jego kuźnicach odlano ciężkie działa forteczne, panwie do warzenia solanki w żupach solnych, kotły, garnce i garnki. Z żelaza kutego wyrabiano sprzęt rolniczy i rzemieślniczy, blachy, druty, łopaty, siekiery. Po jego śmierci kuźnie podupadły.

W połowie XVII wieku rozpoczął się upadek gospodarczy i wyludnienie ziem starostwa krzepickiego do czego, przede wszystkim przyczyniły się wojny, m.in. szwedzko-polska (1655–1660).

W 1658 roku Sejm Warszawski wydzielił nowe starostwo z siedzibą w Kłobucku, które w podzięce za obronę Jasnej Góry przed Szwedami nadał w wieczyste posiadanie klasztorowi paulinów. W granicy tego starostwa znalazła się m.in. wieś Waleńczów.

W czasie rozbiorów, w latach 1793–1807 obszar dzisiejszej gminy Opatów wraz z terenami dawnego starostwa krzepickiego i kłobuckiego weszły w skład Prus Południowych. W roku 1796 rząd pruski odebrał starostwo kłobuckie paulinom i włączył je do dóbr rządowych.

W grudniu 1807 roku obszar gminy Opatów został włączony do departamentu kaliskiego w powiecie częstochowskim znajdujących się w granicach Księstwa Warszawskiego. W 1811 roku dobrami ekonomii Iwanowickiej zarządzał Jan Wolski, dobra należały do generała wojsk francuskich Montana.

Po Kongresie Wiedeńskim (1815) dawne ziemie małopolskie, po Liswartę, zostały włączone do Królestwa Kongresowego utworzonego z części zaboru rosyjskiego. W 1822 roku w Waleńczowie wydobywano kamień wapienny i pracował piec wapienny (wapiennik).

W latach 1845–1866 okolice Opatowa znajdowały się w powiecie wieluńskim należącym do guberni warszawskiej. W latach 1863–1864 miał miejsce proces uwłaszczenia chłopów. Nadanie chłopom ziemi spowodowało zmiany przestrzenne historycznych kształtów wsi. O tym jak rozplanowane były miejscowości przed uwłaszczeniem informacji dostarczają m.in. archeologiczne ślady osadnictwa nowożytnego z okresu pomiędzy XVI i XVIII wiekiem.

Od 1866 roku teren dzisiejszej gminy Opatów należał do guberni piotrowskiej. Podczas organizowanej w latach 1867–1868 struktury terytorialnej powołana została gmina Opatów.

W 1870 roku Kłobuck i Krzepice tracą prawa miejskie.

W 1872 roku dobra Waleńczów tworzą folwarki: Waleńczów, Julianów (Dębowiec), Posadówka.

W okresie międzywojennym powiat częstochowski wraz z gminą Opatów włączono do województwa kaliskiego. W 1922 roku Iwanowice były własnością państwową oddaną w dzierżawę. W latach 1923- 1925 w Waleńczowie wzniesiono budynek szkoły, która została zorganizowana w okresie I wojny światowej. W budynku znajdowała się również ochronka (przedszkole). W 1924 roku w Waleńczowie powołano Stowarzyszenie Ogniove (Ochotnicza Straż Pożarna).

W 1931 roku znacznie rozbudowano kościół w Wilkowiecku wybudowany 1 połowie XVII wieku. Rozbudowy dokonano według projektu warszawskiego architekta Józefa Krupe. Kruchta i wieża pierwotnego kościoła zostały wbudowane w nowy kościół. Kruchtę zaadaptowano na kaplicę.

W pierwszym dniu września 1939 roku wojska niemieckie przekroczyły granicę w rejonie Starokrzepic i następnie, z terenu gminy Opatów prowadziły natarcie w kierunku Warszawy. Stanowiska artylerii zostały rozłożone w rejonie Iwanowic Dużych. Stąd, z pomocą lotnictwa, prowadzono ostrzał przygotowując teren dla uderzenia czołgów wychodzących z Opatowa i Waleńczowa przez Wilkowiecko. Z Brzezinki wyjeżdżały samochody z piechotą. Natarcie niemieckie zostało zatrzymane na w rejonie wsi Mokra po dziesięciogodzinnej bitwie. W bitwie pod Moką piękną kartę zapisała Wołyńska Brygada Kawalerii.

W czasie II wojny światowej obszar gminy Opatów znalazł się w granicach III Rzeszy.

Po II wojnie światowej, w 1945 roku odtworzono przedwojenną strukturę terytorialną. Gmina Opatów znalazła się w powiecie częstochowskim w województwie kieleckim. W latach 50. XX wieku powiat częstochowski został włączony do województwa katowickiego. 1 lipca 1952 roku utworzono powiat kłobucki będący odwzorowaniem dawnego starostwa krzepickiego. W 1973 roku gmina Opatów znalazła się w nowoutworzonym województwie częstochowskim. Od 1999 roku wraz z powiatem kłobuckim leży w województwie śląskim.

5.4. Krajobraz kulturowy gminy Opatów

Gmina Opatów położona jest w prawobrzeżnym dorzeczu Liswarty, na lekko pofałdowanym terenie, ponad którym wznosi się kilka niewielkich wzniesień wapiennych. Trzy z nich rozłożone są wzdłuż wschodniej, wyższej krawędzi doliny Opatówki. Najwyższe, położone w północnej części gminy nazywane jest Górą Opatowską. Stanowi ono kulminację cypla wcinającego się pomiędzy Opatówkę otaczającą wzgórze od zachodu i dopływającego do niej od wschodu potoku Dziuna. Na północnych stokach wzniesienia znajduje się

stanowisko archeologiczne – cmentarzysko użytkowane w okresach kultury przedłużyckiej, łużyckiej i przeworskiej. Wzdłuż wschodniej krawędzi doliny Opatówki, w większości w granicach współczesnej zabudowy wsi Opatów, znajduje się wiele stanowisk archeologicznych zawierających ślady osad kultury łużyckiej i przeworskiej. Jest to największy zespół stanowisk archeologicznych znajdujący się na terenie gminy Opatów. Mniejsze zespoły i grupy stanowisk archeologicznych rozproszone są na całym terenie gminy. Stanowią one skarbnicę wiedzy o najdawniejszych dziejach tego obszaru.

Na terenie gminy znajdują się cztery wsie o rodowodzie średniowiecznym: Iwanowice, Opatów, Waleńczów i Wilkowiecko. Wsie: Waleńczów, Opatów i Iwanowice powstały przy trakcie łączącym Kłobuck z Krzepicami. Wilkowiecko ukształtowało się przy drodze łączącej Kłobuck z Dankowem. Wszystkie wymienione wsie powstały nad strumieniami. W XIX wieku, podczas procesu uwłaszczenia chłopów wsie zostały przekształcone. Jedynie w Waleńczowie i Wilkowiecku zachowane są niewielkie ślady dawnego kształtu wsi. Pozostałe wsie rozlokowano na nowo. W procesie uwłaszczenia nadano wsiom kształt wsi rządowych lub szerokich łańcuchówek. Budynki mieszkalne lokowano szczytem lub kalenicą do drogi. Zazwyczaj murowano je z kamienia wapiennego później także z cegły. Obecnie dużą część zabudowy ocieplono likwidując dawne detale elewacji lub wymieniono na budynki współczesne. We wsiach Opatów, Wilkowiecko i Złochowice dominantę zabudowy stanowią kościoły. W Waleńczowie zachowały się pozostałości obszaru dworskiego z folwarkiem.

5.5. Obiekty objęte ochroną konserwatorską przez wpis do rejestru zabytków

1.

Wpis do rejestru zabytków jest formą ochrony zabytków określoną w art. 7 pkt 1) ustawy. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy lub ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Decyzja o wpisie do rejestru może być wydana z urzędu (w przypadku zabytku ruchomego tylko gdy jest on zagrożony zniszczeniem, uszkodzeniem lub wywiezieniem za granicę) lub na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku nieruchomego. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Szczegółowy tryb wpisywania i skreślania z rejestru zabytków regulują przepisy art. 9-14 ustawy.

Na terenie gminy Opatów znajduje się jeden obiekt architektoniczny wpisany do rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego. Jest to kościół parafialny pw. św. Mikołaja położony w Wilkowiecku wpisany do rejestru zabytków nieruchomych pod numerem A 1130/69 na podstawie decyzji z dnia 27 grudnia 1969 roku. Kościół został wybudowany w 1931 roku według projektu warszawskiego architekta Józefa Krupe. Projektant, w bryłę nowego kościoła wkomponował prezbiterium (kruchtę) i wieżę wcześniejszego obiektu. Kościół jest jednonawowy, pierwotne prezbiterium pełni funkcję kaplicy. Powierzchnia zabudowy wynosi 500 m², kubatura 4 700 m³. Obiekt zbudowany jest z kamienia, stropy są drewniane, dach kryty dachówką. Mury kościoła zwężają się lekko ku górze, widoczne są w nich zamurowane otwory okienne. Całość zwieńczona jest gzymsem. Wyposażenie kościoła stanowią liczne sakralne zabytki ruchome. Niektóre z nich pochodzą z XVIII wieku, większość datowana jest na wiek XIX.

Z dużej liczby stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie gminy Opatów 26 wpisanych jest do rejestru zabytków. Spis stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków zawiera Załącznik 2.

Wpisane do rejestru zabytki archeologiczne obejmują zespoły stanowisk rozmieszczonych na terenie Opatowa (13 stanowisk), Waleńczowa (8 stanowisk), Złochowic (3 stanowiska) i Wilkowiecka (1 stanowisko).

W Opatowie większość stanowisk znajduje się na północnym zboczu Góry Opatowskiej oraz w dolinie Opatówki w obszarze współczesnej zabudowy wsi. W Waleńczowie najwięcej archeologicznych zabytków nieruchomych znajduje się na terenie przysiółka Pogorzałka, na południe od wsi. Rejestrowe zabytki archeologiczne to cmentarzyska, osady, punkty osadnicze oraz ślady osadnictwa pochodzące przede wszystkim z okresu kultur przedłużyckiej oraz łużyckiej z epoki brązu i okresu halsztackiego epoki żelaza, a także z epoki żelaza z okresu wpływów rzymskich związane z kulturą przeworską. Niewielką część stanowią ślady kultur wcześniejszych z epoki kamienia. O szczególnym znaczeniu kulturowym zabytków archeologicznych gminy Opatów decyduje możliwość dogodnego obserwowania (poprzez prowadzone badania archeologiczne) zjawisk osadniczych układających się w charakterystyczne ciągi rozwojowe. Sprzyja temu cykliczność okresów osiedleńczych kolejnych społeczności.

5.6. Obiekty włączone do wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Wojewódzka ewidencja zabytków prowadzona jest przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków (art. 22 ust.2 ustawy).

Największą grupę zabytków włączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowią zabytki archeologiczne. Ogółem na terenie gminy Opatów zlokalizowano 121 stanowisk archeologicznych, z czego 26 wpisanych jest do rejestru.

Obszar gminy Opatów należy do jednego z lepiej rozpoznanych pod względem archeologicznym regionów w Polsce. Pomimo to ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest zbiorem zamkniętym. Może być uzupełniona w wyniku identyfikacji nowych śladów osadniczych. Granice stanowisk archeologicznych wrysowane na mapach nie muszą dokładnie odpowiadać granicom zabytku archeologicznego. Należy je traktować orientacyjnie.

Poza zabytkami archeologicznymi z terenu gminy Opatów do wojewódzkiej ewidencji zabytków włączone są jeszcze inne zabytki nieruchome. Są to:

- kościół pw. św. Mikołaja w Wilkowiecku
- cmentarz rzymskokatolicki w Iwanowicach Małych
- cmentarz rzymskokatolicki w Wilkowiecku.

Wykaz obiektów włączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków, w tym obiektów wpisanych do rejestru zabytków zawiera Załącznik 2.

Zgodnie z art. 22 ust. 4 „wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy”. Ustęp 5 tego artykułu wyjaśnia, że w gminna ewidencja zabytków powinna zawierać:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Opatów została przyjęta Zarządzeniem Wójta Gminy Opatów nr 0050.44.2012 z dn. 30 grudnia 2012 roku w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Opatów. Zawiera ona karty adresowe obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych (26 zabytków archeologicznych oraz 1 zabytek architektoniczny).

Przed przedłożeniem niniejszego programu Radzie Gminy Wójt Gminy Opatów uzupełnił gminną ewidencję zabytków o obiekty znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków i obiekty chronione postanowieniami obowiązującego planu miejscowego wydając stosowne zarządzenie w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W obowiązującym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego znajdują się obiekty zabytkowe chronione postanowieniami planu. W wyniku przeprowadzonej wizji lokalnej na terenie gminy Opatów stwierdzono, że dom drewniany nr 131, ob. ul. T. Kościuszki 139 w Opatowie nie istnieje, a budynek nr 43, ob. ul. Częstochowska 6 jest w złym stanie technicznym. Wartości zabytkowe utraciły też: chroniony postanowieniami planu miejscowego cmentarz rzymskokatolicki w Złochowicach ul. Kościelna 1 oraz włączony do wojewódzkiej ewidencji zabytków rzymskokatolicki cmentarz w Iwanowicach Małych ul. Długa 93. W związku z powyższym Wójt Gminy Opatów odstępuje od włączenia do Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Opatów ww. obiektów chronionych postanowieniami planu miejscowego. W przypadku cmentarza w Iwanowicach Małych decyzja pozostaje w gestii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Pozostałe obiekty chronione postanowieniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego takie jak:

- Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Opatowie, ul. Częstochowska 1
- Kościół pw. Matki Bożej Śnieżnej i Św. Wojciecha w Iwanowicach Dużych, ul. Spokojna 1
- Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Waleńczowie, ul. Częstochowska 42
- pozostałości parku w Waleńczowie, ul. Częstochowska 6.
- budynek nr 20 w Wilkowiecku (ob. ul. 3-Maja 2)

oraz obiekty włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków Wójt Gminy Opatów włączy do gminnej ewidencji zabytków w porozumieniu ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ewidencja zabytków jest podstawą sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (art. 21. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

5.7. Zabytki ruchome

Na terenie gminy Opatów znajduje się zbiór sakralnych zabytków ruchomych wyposażenia kościoła pw. św. Mikołaja w Wilkowiecku oraz prospekt organowy będący wyposażeniem kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Złochowicach. Zabytki ruchome wymagają konserwacji.

5.8. Mogiły zewidencjonowane w Ewidencji Grobów i Cmentarzy Wojennych

Na terenie gminy Opatów znajdują się mogiły zewidencjonowane w Ewidencji Grobów i Cmentarzy Wojennych. Są to:

- GW 127/01 - Grób zbiorowy wojenny 4 żołnierzy polskich: Edwarda Tyborka, Włodzimierza Chołoda, Wacława Łyszczaka i nieznanego poległych pod Wilkowieckiem 1 września 1939 r. - Lokalizacja: Wilkowiecko, ul. Żołnierzy

Września - droga Brzezinki – Wilkowiecko, na działce o nr ewid. 40/2 własność - Parafia Wilkowiecko

- 2. GW 127/02 - Mogiła zbiorowa wojenna 3 partyzantów: Piotra Szmigła z Wilkowiecka i dwóch nieznanych z Białegostoku i Radomska rozstrzelanych przez pluton żandarmerii niemieckiej 20 sierpnia 1944 r. Lokalizacja: Wilkowiecko, ul. Chodakowskiego – cmentarz
- 3. 127/04 - Grób nieznanego żołnierza poległego w 1939 r. z rąk okupanta niemieckiego Lokalizacja: Opatów-Iwanowice Małe, cmentarz parafialny ul. Długa
- 4. GW 127/05 Grób wojenny Stanisława Janika ps. Diabeł, żołnierza AK, członka oddziału partyzanckiego działającego pod dowództwem Józefa Janika ps. Anioł w lasach kłobuckich i herbskich, zamordowanego przez Niemców i Ukraińców w lipcu 1943 r. Lokalizacja: Opatów-Iwanowice Małe, cmentarz parafialny ul. Długa
- 5. GW 127/06 GW - Grób wojenny trzech cywilów z Opatowa: Józefa Koniecznego, Tadeusza Kubickiego, Jana Chudego zamordowanych przez Niemców 3.09.1939 r. Lokalizacja: Opatów-Iwanowice Małe, cmentarz parafialny ul. Długa.

5.9. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest istotną częścią dziedzictwa kulturowego, szczególnie narażoną na zapomnienie. Należą do nich m.in.:

- nazwy geograficzne, historyczne i tradycyjne. Na terenie gminy Opatów przetrwały liczne przykłady starych, historycznych nazw osad, czy też nazw lokalnych części miejscowości, np.: Zwierzyniec, Pogorzałka, Brzózki.
- Stroje i pieśni ludowe. Na terenie gminy stroje i pieśni ludowe pielęgnowane są przez działalność Kół Gospodyń Wiejskich
- Tradycje i zwyczaje związane z kultem religijnym wiary chrześcijańskiej
 - o chodzenie z gaikiem w Niedzielę Gajową
 - o świecenie palm w Niedzielę Palmową
 - o Śmigus Dyngus
 - o kolędowanie w okresie świąt Bożego Narodzenia,

Duże znaczenie dla wzmacniania tożsamości lokalnej ma kultywowanie pamięci o sławnych postaciach związanych z historią gminy i ich osiągnięciach. Postacią z terenu gminy Opatów godną uhonorowania jest Mikołaj z Wilkowicka postać zasłużona dla języka i kultury polskiej.

Na terenie gminy Opatów działają stowarzyszenia działające w dziedzinie krzewienia wiedzy i upamiętnienia dziedzictwa kulturowego:

- Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historii *Helle Berg* z siedzibą w Opatowie, aktywnie uczestniczące w organizacji imprez patriotycznych,
- Stowarzyszenie Przyjaciół Wilkowiecka im. Mikołaja z Wilkowiecka,
- Stowarzyszenie „Wilkowiecko – Mała Ojczyzna”.

6. ANALIZA SWOT

mocne strony	słabe strony
- korzystne położenie gminy na szlaku komunikacyjnym (droga krajowa DK 43 Wieluń – Częstochowa) - zespoły zabytków archeologicznych o ponadregionalnych wartościach kulturowych w Opatowie, Waleńczowie i Złochowicach. - chronione przez wpis do rejestru zabytki nieruchome: kościół pw. św. Mikołaja w Wilkowiecku oraz stanowiska archeologiczne. - chronione ustaleniami planu miejscowego zabytki nieruchome: kościoły w Iwanowicach Dużych, Opatowie i Waleńczowie, dom w Wilkowiecku, ul 3-Maja 2, cmentarz w Wilkowiecku, pozostałości parku podworskiego w Waleńczowie oraz stanowiska archeologiczne znajdujące się na całym terenie gminy. - cenne zabytki ruchome będące wyposażeniem kościoła pw. św. Mikołaja w Wilkowiecku oraz prospekt organowy z kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Złochowicach - ważna dla języka polskiego i polskiej kultury postać Mikołaja z Wilkowiecka - położenie w sąsiedztwie Parków Krajobrazowych: Park Krajobrazowy Lasy nad górna Liswartą oraz Załęczański Park Krajobrazowy - Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Opatów uwzględniające problematykę ochrony zabytków - obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy zawierające ustalenia w zakresie zakazów i nakazów dla obiektów i obszarów zabytkowych - Wytyczne Konserwatorskie do Ochrony Archeologicznych Dóbr Kultury w Dorzeczu Dolnego Odcinka Liswarty i Warty (w granicach gmin: Opatów, Lipie, Popów), gminna ewidencja zabytków - Gminna Biblioteka Publiczna, - Istnienie, na terenie gminy stowarzyszeń działających w dziedzinie krzewienia wiedzy i upamiętnienia dziedzictwa	- zły stan i zagrożenie części stanowisk archeologicznych spowodowany sposobem użytkowania terenu (zabudowa, zalesienie, orka głęboka) oraz zagrożenie rozkopywaniem stanowisk w celu pozyskania piasku - brak dokumentów strategicznych takich jak: Strategia Rozwoju Gminy Opatów czy Lokalny Program Rewitalizacji - niewystarczający poziom wiedzy mieszkańców o miejscowych zabytkach - brak edukacji regionalnej - brak muzeum, izby pamięci, - negatywne nastawienie części właścicieli i użytkowników do ochrony zabytków postrzeganych nie jako element rozwoju gospodarczego czy szansa zachowania wspólnego dziedzictwa ale źródło ograniczeń - brak oznaczenia obiektów zabytkowych, - brak aktualnej, ogólnodostępnej bazy danych o zabytkach - postrzeganie gminy jako obszaru pozbawionego obiektów zabytkowych - nielegalne poszukiwania zabytków archeologicznych z użyciem wykrywacza metali, penetrowanie stanowisk archeologicznych - brak infrastruktury turystycznej przy obiektach zabytkowych i ich efektywnej promocji

kulturowego	
szanse	zagrożenia
• możliwości uzyskiwania dotacji na prace przy zabytkach • bliskość ośrodków szkolnictwa wyższego – Częstochowa • uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym • rozwijająca się turystyka oparta o dziedzictwo kulturowe i zabytki • możliwość wykorzystania nowoczesnych metod i mediów w promocja walorów środowiska kulturowego • duży potencjał rozwojowy wynikający z lokalizacji gminy w sąsiedztwie Górnośląsko–Zagłębiowskiej Metropolii oraz miasta Częstochowy;	• duża konkurencja oraz skomplikowane procedury aplikowania o środki pozabudżetowe, • brak realnych zachęt dla inwestorów prywatnych do inwestowania w zabytki • kradzieże, akty wandalizmu

7. ZAŁOŻENIA, CELE ORAZ ZASADY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY OPATÓW na LATA 2022–2025

7.1. Założenia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022–2025

Gminny program opieki nad zabytkami jest dokumentem określającym politykę gminy wobec zabytków znajdujących się na jej terenie. Program odnosi się zarówno do zabytków będących własnością gminy, jak i tych, które są własność innych podmiotów. Niniejszy program jest pierwszym programem opracowanym dla gminy Opatów.

Na terenie gminy Opatów zachowane są liczne ślady bytowania ludzi w okresach przed powstaniem państwa polskiego. Ponadregionalne znaczenie posiadają zespoły zabytków archeologicznych znajdujące się w Opatowie, Waleńczowie i Złochowicach. Wyeksponowanie wartości tego zasobu oraz włączenie go w rozwój gospodarczy gminy może pozytywnie oddziaływać na jakość życia mieszkańców. Ważnym punktem budowania tożsamości lokalnej może być postać Mikołaja z Wilkowiecka – osoby zasłużonej dla kultury i języka polskiego. Jednym z najważniejszych warunków powodzenia celów założonych w programie jest ciągła budowa zaangażowania społeczności lokalnej w działania na rzecz opieki nad zabytkami. Podstawą wzmacniania kapitału społecznego w tym zakresie są istniejące więzi mieszkańców z ich małą ojczyzną.

Podstawą sformułowania celów, kierunków działań oraz zadań programu jest przeprowadzona analiza SWOT oraz wskazane w dokumentach wyższego rzędu kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami. Przy formułowaniu zapisów programu pod uwagę wzięto zarówno dokumenty gminne, takie jak Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Opatów czy dokumenty planistyczne (*Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Opatów*, *Miejscowy Plan Zagospodarowania Gminy Opatów*) jak i dokumenty regionalne i powiatowe (*Strategia Regionalnych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Północnego Województwa Śląskiego*, *Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalnej Grupy Działania „Zielony Wierchołek Śląska” na lata 2014–2020*, *Strategia Rozwoju Powiatu*

Kłobuckiego), oraz dokumenty wojewódzkie (*Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2018–2021*) i krajowe nakreślające obszary działań w zakresie opieki nad zabytkami (*Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022*).

7.2. Cele Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022–2025

Cel główny programu sformułowano w oparciu o wyniki analizy SWOT oraz uwarunkowania wynikające z zapisów dokumentów strategicznych wyższego rzędu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Celem głównym Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Opatów na lata 2022–2025 jest:

Wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej oraz włączenie dziedzictwa kulturowego w procesy budowy potencjału gospodarczego gminy.

U podstaw sformułowania celu głównego stało przekonanie, że dziedzictwo kulturowe stanowi atrakcyjny i potencjalnie znaczący czynnik wspomagający rozwój gospodarczy.

Dla realizacji celu głównego sformułowano następujące cele szczegółowe, kierunki działań i zadania:

Cel szczegółowy I. Zarządzanie zabytkami gminy

Kierunek działań I.1. Wspieranie działań na rzecz zachowania i konserwacji zabytków

Bezpieczne, zadbane i konserwowane zabytki są istotnym elementem przestrzeni, mogą stanowić wizytówkę gminy i przyczynić się do jej skutecznej promocji. Dobre praktyki w opiece nad zabytkami mogą stać się wzorem dla innych właścicieli obiektów zabytkowych.

Nr zadania	Opis zadania	Wskaźnik	Wartość wskaźnika	Jednostka realizująca	Finansowanie
I.1.1.	Podjęcie i realizacja uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru, i/lub zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków	Suma udzielonych dotacji		Rada Gminy	Budżet gminy
		Liczba beneficjentów uchwały			
I.1.2.	Współpraca z właściwym starostą w zakresie oznakowania obiektów zabytkowych	Liczba oznakowanych obiektów		Wójt gminy	Budżet powiatu, Budżet gminy
I.1.3.	Opracowanie ekspertyzy określającej możliwe sposoby zabezpieczenia i zagospodarowania zabytkowych stanowisk archeologicznych np. poprzez założenie trawników (w porozumieniu	Liczba sposobów możliwych zabezpieczeń stanowisk archeologicznych		Wójt gminy	Budżet gminy Dotacje

	z konserwatorem zabytków)				
Kierunek działań I.2. Aktywizacja społeczności lokalnej na rzecz opieki nad zabytkami Dziedzictwo kulturowe zarówno materialne jak i niematerialne określa tożsamość mieszkańców. Jest podstawą budowy tożsamości lokalnej.					
I.2.1.	Aktywizacja społeczności lokalnej poprzez organizacje międzypokoleniowych spotkań mających na celu przekazywanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy poświęcone np.: tradycjom i obrzędom lokalnym, rodzajom i sposobom dawnej pracy na roli, wyglądzie dawnych zagród, dawnym zawodom, dawnym sposobom spędzaniu czasu oraz zabawom dzieci i młodzieży itd.	Liczba zorganizowanych spotkań		Gminne jednostki organizacyjne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet gminy Dotacje
		Liczba uczestników			
Kierunek działań I.3. Włączenie dziedzictwa kulturowego gminy w budowę potencjału gospodarczego Dziedzictwo kulturowe włączone w procesy gospodarcze gminy będzie wzmacniać potencjał gospodarczy gminy.					
Zadanie I.3.1.	Organizacja kampanii promocyjnej gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowe, np.: zabytki archeologiczne, postać Mikołaja z Wilkowiecka, lokalne krajobrazy	Liczba wydarzeń zorganizowanych w ramach kampanii		Wójt Gminy	Budżet gminy, Dotacje
I.3.2.	Udostępnienie niektórych stanowisk archeologicznych dla mieszkańców i odwiedzających gminę poprzez wydzielenie i zagospodarowanie miejsc odpoczynku, ustawienie tablic kierunkowych (w porozumieniu z konserwatorem zabytków)	Liczba zagospodarowanych stanowisk		Wójt gminy Właściciele gruntów	Budżet gminy Dotacje, Środki prywatne
		Liczba ustawionych tablic			
I.3.3.	Pogłębianie współpracy z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze dziedzictwa kulturowego w zakresie organizowania wspólnych przedsięwzięć	Liczba zorganizowanych wydarzeń		Wójt Gminy Organizacje pozarządowe	Budżet gminy Dotacje

Cel szczegółowy II. Upowszechnienie wiedzy o zabytkach i tradycjach lokalnych

Kierunek działań II.1. Tworzenie platformy informacyjnej o dziedzictwie kulturowym i promujących go wydarzeniach skierowanej do mieszkańców i odbiorców z poza gminy

Wyczerpująca informacja o zabytkach i skuteczność ich udostępniania są podstawową włączenia zabytków w procesy gospodarcze gminy

II.1.1.	Budowa strony internetowej dedykowanej zabytkom i opiece nad zabytkami zawierającej informacje o zabytkach i dziedzictwie kulturowym gminy. Dane powinny być uzupełniane wraz z uzyskiwaniem nowych informacji o dziedzictwie kulturowym gminy. Na stronie powinny się znaleźć m.in.: - opisy dawnych kultur zamieszkujących obszar dzisiejszej gminy Opatów, - spisy istniejących zabytków wraz z lokalizacją na mapie i krótkim informacją, - opisy lokalnych tradycji i legend miejscowych - wspomnienia o postaciach historycznych związanych z gminą - opisy wydarzeń historycznych mających miejsce na terenie gminy. Uzupełnieniem strony będzie informator o organizowanych na terenie gminy wydarzeniach promujących dziedzictwo kulturowe oraz baza wiedzy (zbiór obowiązujących aktów prawnych regulujących ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, prezentacja dobrych praktyk konserwacji zabytków).	Liczba odwiedzających stronę		Wójt gminy	Budżet gminy Dotacje
		Liczba zabytków opisanych na stronie			
		Liczba wprowadzonych informacji o organizowanych wydarzeniach			
		Liczba przykładowych obiektów prezentujących dobre praktyki konserwatorskie			
II.1.2.	Opracowanie i ustawienie tablic zawierających informacje o dziedzictwie archeologicznym gminy (w porozumieniu z konserwatorem zabytków)	Liczba ustawionych tablic		Wójt gminy	Budżet gminy Dotacje

Kierunek działań II.2. Budowanie świadomości dziedzictwa kulturowego wśród mieszkańców gminy Wiedza o dziedzictwie kulturowym wśród społeczności lokalnej jest podstawą sukcesu ochrony i opieki nad zabytkami.					
II.2.1.	Tworzenie atrakcyjnych programów edukacji regionalnej. Zadanie ma polegać na organizacji różnych rodzajów zajęć (terenowych, konkursów, zawodów, warsztatów), w ramach których uczniowie będą zdobywać wiedzę o lokalnych tradycjach, dziedzictwie kulturowym i zabytkach oraz prezentować swoją wiedzę w tym zakresie	Liczba zorganizowanych zajęć		Jednostki organizacyjne gminy	Budżet gminy Dotacje
		Liczba uczestników			
II.2.2.	Przeprowadzenie lokalnej kampanii w celu przybliżenia mieszkańcom gminy postaci Mikołaja z Wilkowiecka	Liczba zorganizowanych wydarzeń		Wójt Gminy Jednostki organizacyjne gminy	Budżet gminy Dotacje
		Liczba uczestników			
II.2.3.	Wprowadzenie elementów edukacji regionalnej do oferty Biblioteki Gminnej np. poprzez organizację wydarzeń kulturalno-edukacyjno-czytelniczych, recytatorskich, pisarskich	Liczba zorganizowanych zajęć		Jednostki organizacyjne gminy	Budżet gminy Dotacje
		Liczba uczestników			

7.3. Wdrażanie programu opieki nad zabytkami

Za wdrożenie programu odpowiedzialny jest Wójt Gminy Opatów wykonujący zadania przy pomocy wydziałów Urzędu Gminy i Jednostek Organizacyjnych Gminy. Program będzie realizowany w środowisku kształtowanym przez dokumenty strategiczne i planistyczne wszystkich szczebli, sektorowe programy operacyjne oraz regionalny program operacyjny województwa śląskiego, rzutujących na rodzaj stosowanych narzędzi, źródeł finansowania, a także dobór partnerów uczestniczących w realizacji programu. Wdrażanie programu będzie wymagało współpracy w zakresie opieki nad zabytkami m.in.: właścicieli prywatnych, organizacji pozarządowych, środowisk naukowych, nauczycieli. Beneficjentami programu będą mieszkańcy gminy.

7.4. Monitorowanie programu opieki nad zabytkami

Wójt Gminy Opatów, co dwa lata, ma obowiązek przedstawić Radzie Gminy sprawozdanie z realizacji programu (art. 87 ust. 5 ustawy). Sprawozdanie powinno być sporządzone na podstawie danych uzyskanych z analizy zamieszczonych w programie wskaźników realizacji działań. Wskaźniki te ilustrują stopień

realizacji programu. Sporządzane sprawozdanie powinno stanowić punkt wyjścia do opracowania kolejnego programu.

7.5. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Finansowanie zadań wynikających z opieki nad zabytkami jest obowiązkiem właściciela oraz każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Opieka nad zabytkami może być finansowana z różnych źródeł w zależności od typu działań. Szczegółowe informacje na temat źródeł i zasad finansowania opieki nad zabytkami zawiera Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie Śląskim dostępny pod adresem: <https://www.slaskie.pl/content/wojewodzki-program-opieki-nad-zabytkami-w-wojewodztwie-slaskim>.

Bibliografia:

1. Bąk Urszula, Dzięgielewski Karol, Klimek Agnieszka. *Przeszłość okolic Krzepic na podstawie wykopalisk archeologicznych*, Materiały z sesji popularno-naukowej zorganizowanej przez Urząd Miejski w Krzepicach we współpracy z Instytutem Historii Akademii im. Jana Długosza w 650 rocznicę utworzenia miasta. Jubileusz 650-lecia Krzepic 1357-2007, 2008, s. 5-36
2. Kondracki Jerzy, *Geografia Regionalna Polski*, 1998, s. 248-250
3. Godłowski Kazimierz, *Sprawozdanie z badań cmentarzyska i osady z okresu rzymskiego w Opatowie, pow. Kłobuck w roku 1956*,
4. Holewiński Mirosław, *Studium historyczno-konserwatorskie Brama krzepicka zamku w Dankowie* (gmina Lipie, powiat kłobucki, woj. śląskie), 2012 s.4-8
5. Jakimowicz Roman, *Wczesnośredniowieczny skarb srebrny ze Złochowic*, 1939
6. Gruszecki Andrzej, *Zamek w Krzepicach* [w:] „Ochrona zabytków”12/3-4, 1959, s. 185-207
7. Brzózka Andrzej, *Kartki z historii Kłobucka*, Towarzystwo Przyjaciół Kłobucka, 1995

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1.

Wybrane informacje o pradziejowych kulturach zasiedlających obszar współczesnej gminy Opatów.

Paleolit, kultura świderska. Badania archeologiczne prowadzone na terenie gminy Opatów i w okolicy potwierdziły istnienie tu śladów osadnictwa już z 11-10 tys. lat p.n.e., czyli okresu który nastąpił zaraz po wycofaniu się ostatniego z lodowców. W tamtym czasie środowisko przyrodnicze gminy Opatów przypominało dzisiejszą tundrę, panował tu chłodny i suchy klimat sprzyjający wędrownym reniferom. Właśnie renifery i wychodnie krzemienia o dobrej łupliwości i znacznej twardości występujące na Wyżynie Wieluńskiej sprawiły, że dorzecze Liswarty było atrakcyjne dla myśliwych tamtych czasów. Najwięcej śladów osadnictwa paleontologicznych łowców (siedem stanowisk) odnaleziono na terenie współczesnego Waleńczowa (2, 3, 5, 14, 16, 17, 18) i Złochowic (2, 5, 6, 8, 17, 18, 31). Oprócz tego, znaleziska pochodzące z epoki kamienia znajdują się w Opatowie – 6 stanowisk (1, 1a, 2, 5c, 15, 21), Wilkowiecu – 4 stanowiska (3, 7, 8, 13) oraz w Iwanowicach Dużych – trzy stanowiska (6, 19, 21). Zabytki związane z łowcami reniferów są określane jako kultura świderska, a groty przypominające kształtem wydłużone liście to tzw. ostrza liściowe. Pozyskiwano je podczas obróbki krzemienia pozyskiwanego na wychodniach wapienia jurajskiego Wyżyny Wieluńskiej. W początkowej fazie obróbki tego twardego i łupliwego kamienia uzyskiwano długie wióry, które następnie przerabiano na groty osadzone w drzewcach strzały. Są to tak zwane liściaki świderskie. Grupy ludności świderskiej reprezentowały jeden z najbardziej zaawansowanych modeli gospodarki zbieracko-łowieckiej późnego paleolitu, przejawiającej się wąską specjalizacją łowiecką (renifery) i związaną z nią specjalistyczną produkcją krzemienną (groty strzał) oraz znajomością kopalnianej metody pozyskiwania surowca krzemiennoego polegającej na drażeniu długich szybów w rumoszu skalnym. Społeczności kultury świderskiej przypisuje się też pierwsze oznaki formowania się organizacji społeczno-zawodowej.

Mezolit, kultura komornicka. Po ociepleniu się klimatu jakieś 9500–5500 lat p.n.e. w tzw. środkowej epoce kamienia (mezolit) obszar gminy Opatów pokrył się lasami. Ludność tego okresu nadal zajmowała się łowiectwem (polowała na różne zwierzęta leśne), zbieractwem i łowieniem ryb. Do produkcji narzędzi i broni nadal używano krzemienia oraz drewna i kości. Korzystano z krzemienia występującego w pobliżu, o nienajlepszych właściwościach, co spowodowało zmianę techniki jego obróbki. Wyroby tego okresu mają specyficzne kształty i są wyraźnie mniejsze niż wyroby epoki świderskiej. Odnaleziono je w Waleńczowie (st. 5) i Złochowicach (st. 2). Największa ilość stanowisk łączy się z tzw. kulturą komornicką z wczesnego mezolitu (10–8,5 tys. lat p. n. e.). Są to zbrojniki do strzał, wióry, rdzenie.

Neolit, kultura pucharów lejkowatych. Pierwsze grupy rolników, które przybyły w dorzecze Odry przez bramę Morawską i Kotlinę Kłodzką w początkach młodszej epoki kamienia – neolitu (5500–2300 p.n.e.) unikały obszarów mało urodzajnych osiedlając się na żyznych ziemiach zasobnych w wodę. Nad Liswartę dotarli jedynie nieliczni przedstawiciele późniejszych kultur neolitycznych, dla których rolnictwo było jedynie zajęciem dodatkowym obok zbieractwa, łowiectwa i hodowli zwierząt (ok. 3000–2000 lat p.n.e.). Ślady osadnictwa neolitycznego znaleziono w Złochowicach na stanowiskach 2 i 6. Bardzo skromne ślady niewielkich neolitycznych osad łączonych z kulturą pucharów lejkowatych odkryto w Opatowie (st. 4a). Obszary gminy Opatów był też penetrowany przez ludność o charakterystycznym dla obszarów leśnych, niemal mezolitycznym modelu gospodarki zbieracko-łowieckiej przypisanym do kultury ceramiki grzebykowo-dołkowej. Ślady ludności reprezentującej tę kulturę odnaleziono m.in. w Waleńczowie (st. 5) i Złochowicach (st. 17). Korzystali oni z jurajskiego surowca krzemiennoego, jednak wśród ich wyrobów występują przede wszystkim narzędzia niezbędne w gospodarstwie domowym, znikły niemal całkowicie

wyroby związane z polowaniem. W okresie neolitu rozpowszechniła się znajomość lepienia i wypalania naczyń glinianych, przedzalnictwa i tkactwa.

Epoka brązu, kultura kręgu mogiłowego – kultura przedłużycka. Kolejna grupa ludności pojawiła się na obszarze gminy Opatów w epoce brązu (2300–800 p.n.e.) 1500–1400 lat p.n.e. Była to ludność tzw. kręgu mogiłowego. Grupy zamieszkujące ziemie Polski zachodniej określa się mianem kultury przedłużyckiej. Ludność ta знаła zaawansowaną technikę metalurgii brązu (stop miedzi i cyny) – była następcą tradycji wczesnej epoki brązu w środkowej i południowej Europie. Swoich zmarłych grzebała w mogiłach sypanych nad grobami (kurhany). Na teren gminy Opatów ludność ta dotarła najprawdopodobniej ze Śląska. Ich cmentarzysko znajduje się w Opatowie (st. 1). Charakterystycznymi wyrobami tej kultury są wielkie brązowe szpile (do 50 cm dł.) z tulejkowatymi główkami określane w literaturze jako „typ zbrojewsko”. Były one prawdopodobnie elementami paradnego stroju lub oznaką prestiżu.

Epoka brązu, kultura łużycka (pół popielnicowych). W początkach środkowej epoki brązu (ok. 1300 p.n.e.) wśród ludności kultur mogiłowych, w tym kultury przedłużyckiej rozpowszechnił się nowy obrządek pogrzebowy polegający na paleniu zmarłych – ciałopalenie. Zmarłych grzebano zazwyczaj w popielnicach na dużych płaskich cmentarzyskach. (Od tego zwyczaju społeczność tą zwano kulturami pół popielnicowych.) Na terenie Środkowej Europy krąg ten reprezentuje kultura łużycka. Ludność zamieszkująca rejon Opatowa zaliczana jest do grupy górnośląsko-małopolskiej wyróżniającej się równoległym stosowaniem spalonych i nie spalonych (inhumacja) pochówków zmarłych: Na terenie gminy Opatów cmentarzyska tej ludności odkryto w Opatowie na stanowiskach: 1, 1a, 1b, 7; w Waleńczowie na stanowiskach: 7, 8, 9 oraz w Złochowicach na stanowisku 3.

W Opatowie znajduje się jedno z największych cmentarzysk kultury łużyckiej. Jest ono położone u północnego podnóża Góry Opatowskiej. W trakcie wielu sezonów badawczych (prowadzonych pod kierownictwem prof. Stefana Noska, prof. Kazimierza Godłowskiego, dr Anity Szczepanek i Magdaleny Wieczorek-Szmal) odkryto tam około 800 grobów z epoki brązu. Niestety ponad 200 grobów uległo zniszczeniu podczas wydobywania piasku. Na podstawie wykopalisk na cmentarzysku można stwierdzić, że populacja kultury łużyckiej zamieszkująca okolice Opatowa była bardzo liczna (w przeciwieństwie do społeczności poprzednich), szczególnie w późnej epoce brązu, kiedy poprawiły się warunki klimatyczne (1000–800 p.n.e.). W Opatowie stosowano różne formy pochówku ciałopalnego: przepalone kości składano w jamie ziemnej, w popielnicy lub wysypywano do podłużnej jamy identycznej jak dla pochówków szkieletowych. Groby miały konstrukcje kamienną (taką samą jak w przypadku pochówku szkieletowego), którą tworzył kamienny wieniec otaczający szczątki zmarłego (tzw. obstawa). Przykryty był brukiem kamiennym tworzącym rodzaj nagrobka. Groby były oznaczane, przy kilku odkryto ślady wbitych palików.

Ludność użytkująca cmentarzysko w Opatowie zamieszkiwała najbliższą okolice, głównie tereny nadzalewowe oraz dogodne miejsca wzdłuż cieków wodnych i na stokach. Osady ludności łużyckiej znajdują się w Opatowie na stanowiskach 1b?, 2, 4c, 5a, 12, 18), w Iwanowicach Dużych na stanowiskach 1, 2, 8?, 16, w Iwanowicach Naboków na stanowisku 1 oraz w Waleńczowie na stanowiskach: 1, 2 i w Wilkowiecku na stanowisku 19. Poza tym punkt osadniczy kultury łużyckiej zlokalizowano w Iwanowicach Dużych na stanowisku 9, a ślady osadnictwa odkryto w Opatowie (stanowisko: 1c, 5b, 6a, 6b, 15a, 23, 24, 28); Iwanowicach Dużych (stanowisko: 6, 11, 17, 18, 23); Waleńczowie: (stanowisko: 3, 12); Wilkowiecku: (stanowisko: 15, 16, 20) oraz Złochowicach: (stanowisko 1, 2, 4, 5, 6, 9, 15, 16, 18, 20).

Zarówno w osiedlach jak i na cmentarzyskach najczęściej odnajdywano naczynia ceramiczne. Stylistyka w jakiej je wykonywano jest podstawą datowania oraz pozwala określić wpływ innych grup kultury łużyckiej. Styl wczesnej fazy kultury łużyckiej datowany na środkową epokę brązu świadczy o kontaktach mieszkańców

terenów gminy Opatów ze społecznościami pochodzącymi ze Śląska (naczynia guzowe o sześciokątnym rzucie z góry) oraz z Polski centralnej czego dowodem mają być tzw. garnki esowate zdobione obmazywaniem. Naczynia te mają zazwyczaj kształt dwustożkowy i reprezentują styl rozpowszechniony w całej kulturze łżyckiej. W późnej epoce brązu liczba naczyń składanych do grobów dochodziła do 15. Ich kształty oraz sposoby zdobień wskazują na szerokie kontakty miejscowej społeczności począwszy od południowej Wielkopolski przez Śląsk po Małopolskę zachodnią. W grobach dzieci znajdowano gliniane grzechotki i zabawki – ceramiczne figurki. Mniej liczne w grobach były wyroby brązowe (drobne ozdoby: kółka, druciki, bransolety, szpile). Bardzo rzadkie były narzędzia. W Opatowie znajdowano pojedyncze okazy sierpów z guzkiem, siekierok z tulejką i dłutka. Prawdopodobnie wyroby brązowe były wytwarzane na miejscu jednak do tej pory nie odnaleziono warsztatów brązowniczych. Średnia długość życia ludności zamieszkującej okolice Opatowa w epoce brązu wynosiła 20-30 lat. Wraz ze schyłkiem epoki brązu i początkiem epoki żelaza znacznemu pogorszeniu uległ klimat terenów okolic Opatowa, co spowodowało ponowny upadek miejscowej społeczności. Ślady znikomego osadnictwa schyłkowych grup kultury łżyckiej we wczesnej epoce żelaza (800–450 p.n.e.) zarejestrowano w postaci pojedynczych grobów w Opatowie (stanowisko 5c).

Epoka żelaza (450 p.n.e.–450 n.e.) kultura przeworska, okres wpływów rzymskich. W okresie trzech ostatnich stuleci przed Chrystusem obszar dorzecza Liswarty był bezludny, prawdopodobnie porośnięty puszcza. W początkach naszej ery ożywiły się szlaki handlowe, którymi wędrowali kupcy z wyrobami pochodzącymi z prowincji rzymskich (naczynia brązowe, ozdobna ceramika gliniana, wyroby ze szkła, monety). W zamian pozyskiwano niewolników oraz miejscowe produkty, zwłaszcza bursztyn. W połowie drugiego wieku naszej ery na ziemi gminy Opatów przybyły kolejne grupy osadników. Ich ślady są zaliczane do kultury przeworskiej, która łączy się z germańskimi plemionami m.in. Wandalami, Lugiami, Burami). Ludność tego okresu zajmowała się uprawą ziemi i hodowlą zwierząt. Po raz pierwszy używano wówczas na dużą skalę wydajnych narzędzi rolniczych, m.in. ciężkiego radła z żelaznym krojem i radlicą oraz półkoksów. Żelazo wytapiano min. z miejscowych rud darniowych. Duże ilości żużla odkryto w Opatowie. Podobnie jak w epoce brązu ludność zamieszkiwała niewielkie osady, a zmarłych chowała na dużych wspólnych cmentarzyskach.

Na terenie gminy Opatów znajduje się kompleks osadniczy złożony z cmentarzyska w Opatowie (Opatów st. 1, 1b, 1c) i odpowiadającej mu osady lub kilku osad (Opatów stanowiska: 1b?, 1c? 2, 4a, 4b, 4c, 5a, 5c, 6a, 6b, 6c, 11, 12, 15a, 17; Iwanowice Duże stanowiska: 1, 2, 6, oraz cmentarzyska w Waleńczowie – stanowisko 10 i być może związanej z nim osady – Waleńczów stanowiska 2, 11. Na terenie gminy zlokalizowano też ślady osadnictwa z epoki przeworskiej w Opatowie na stanowiskach 15b, 23, w Iwanowicach Dużych na stanowiskach 19, 23 oraz w Waleńczowie na stanowisku 3 i w Wilkowicku na stanowiskach 2, 9, 10, 14. Punkt osadniczy związany z kulturą przeworską zidentyfikowano w Opatowie na stanowisku 15c.

Nekropolia w Opatowie to największe przebadane cmentarzysko kultury przeworskiej w Polsce. W ciągu 300 lat jego istnienia pochowano tam ponad 900 zmarłych. W tym czasie stosowano wyłącznie obrządek ciałopalny. Szczątki zmarłych zbierano do glinianych naczyń i chowano w niewielkich jamach. Obrzędy stosowane podczas pochówku były zróżnicowane prawdopodobnie zależne od statusu i pochodzenia zmarłego. Szczątki niektórych zmarłych rozsypywano na powierzchni cmentarza lub zsypywano do rowka wykopanego dookoła stosu. Ten zwyczaj mógł być przyjęty z prowincji rzymskich. W wyposażeniu grobów znajdowała się ceramika oraz różnorodne przedmioty codziennego użytku. Naczynia ceramiczne występowały w dwóch rodzajach, jedną grupę stanowiły naczynia kunsztownie wykończone i zdobione z czarną wygładzoną powierzchnią, drugą liczniejszą tworzyły naczynia o powierzchniach ceglanych lub brunatnych z mniej kunsztownym zdobieniem. Drugi typ naczyń nazwano ceramiką kuchenną ponieważ znajdowano je licznie także na terenie osad.

Na cmentarzysku w Opatowie (st. 1) do licznych znalezisk należały przedmioty importowane z prowincji rzymskich, m.in. naczynia ceramiczne, szklane, brązowe oraz monety. Wśród nich na uwagę zasługują szklane kamyki do gry w kolorze białym, czarnym i zielonkawym (przy grobie 150), niestopiony fragment naczynia z zielonkawego szkła zdobionego białymi paskami oraz zachowany w dobrym stanie paciorek o walcowatym kształcie, wykonany z zielonego szkła, zdobiony biegnącymi dookoła obwodu białymi i czerwonymi pasami. Do bardzo licznych znalezisk z okresu kultury przeworskiej należą zapinki, wśród których wyróżnia się rzadka zapinka podobna do znajdujących na terenie Moraw i Słowacji, datowana tam na IV wiek n.e. K. Godłowski zwraca też uwagę na znajdowane na terenie cmentarzyska w Opatowie różnorakie zapinki, wisiorki i bransolety o kształtach nie występujących (w 1956 r.) nigdzie indziej. M.in. w Opatowie znaleziono nieznane z innych miejsc fragmenty bransolety łańcuszkowej (siatka kolecza) z doczepianymi miniaturkami żelaznych narzędzi: dwuzębnych widel, klucza i noża oraz kościaną miniaturką grzebienia. Miniaturki przedmiotów żelaznych mają kółeczka do zawieszania. Podobną bransoletę znaleziono w Opatowie podczas wykopalisk prowadzonych w okresie międzywojennym. Może to świadczyć o istnieniu w okolicy oryginalnego lokalnego ośrodka produkcji przedmiotów metalowych. Miniaturki narzędzi doczepiane do bransolet są szczególnie ważne dla poznania kultury materialnej okresu rzymskiego, gdyż część z nich przedstawia przedmioty wykonywane z łatwo niszczących materiałów np. miniaturka widel czy miniaturka tarczy. Zabytki z II-IV wieku n.e. licznie występują po obu stronach potoku Opatówka i jego dopływu Dziuni płynących na wschód i północ od cmentarzyska (st. 4, 5, 6).

W pierwszej połowie V wieku n.e. kultura przeworska zanikła w wyniku najazdów koczowniczych plemion Hunów i odpływu ludności na tereny upadającego Cesarstwa Rzymskiego. Wyludnione tereny w dorzeczu Liswarty na kolejnych kilkaset lat ponownie pokryły lasy.

Wczesne średniowiecze (V-XI wiek n.e.) Kolejne grupa osadników jaka pojawiła się w okolicach Opatowa była już związana z wczesnośredniowieczną kolonizacją polską. Słowianie pojawili się w dorzeczu Liswarty w XI wieku n.e. Dwie niezależne fale dotarły tu od strony Małopolski i Śląska.

Śladem penetracji terenów w rejonie Opatowa we wczesnym średniowieczu jest skarb monet i przedmiotów srebrnych ze Złochowic zdeponowany w ziemi między 1055-1060 rokiem. W glinianym garnku znajdowało się: 18 całych i 7 fragmentów monet emitowanych w Anglii, Danii, Niemczech, Czechach, na Morawach i na Węgrzech oraz srebrne placki, sztabki i blaszki oraz trzy paciorki.

Załącznik 2.**Spis obiektów z terenu gminy Opatów włączonych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.**

Spis zabytków archeologicznych

OPATÓW

Lp.	Miejscowość / nr stanowiska	Adres AZP	Numer w opracowaniu konserwator.	Kultura/ chronologia	Funkcja stanowiska	Obszar	Nr rejestru zabytków	nr rejestru (KESA)
1.	Opatów st. 1 „Witocin”	83-46/10	233	Epoka kamienia Kultura przedłużycka Kultura łużycka – okres wpływów rzymskich Kultura przeworska Późne średniowiecze	Ślady osadnictwa Cmentarzysko Cmentarzysko Cmentarzysko Ślad osadnictwa	5 ha	1161/70 z 1970-12-29	248A z 1977-02-23
	Opatów st. 1a „Witocin”	83-46/11	232	Epoka kamienia Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa Cmentarzysko?	0,5 ha		A-309
	Opatów st. 1b „Witocin”	83-46/12	234	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Pradzieje (ogólnie)	Osada/cmentarzysko? Osada/ cmentarzysko? Ślad osadnictwa	0,1 ha		
	Opatów st. 1c	83-46/13	235	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Ślad osadnictwa Osada/cmentarzysko	0,5 ha		
2.	Opatów st. 2	83-46/14	209	Epoka kamienia Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Osada Osada Ślad osadnictwa	10.0 ha	1076/69 z 1969-06-18	A-310
3.	Opatów st. 3	83-46/15	213	Pradzieje ogólnie	Ślad osadnictwa	0,1 ha	1175/69 z 1969-12-29	A-311
4.	Opatów st. 4a	83-46/16	221	Kultura pucharów lejkowatych – neolit Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Ślad osadnictwa Osada	4,0 ha	1075/69 z 1969-06-18	A-312
	Opatów st. 4b	83-46/17	222	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Osada Ślad osadnictwa	0,5 ha		

	Opatów st. 4c	83-46/18	223	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze	Osada Osada Ślad osadnictwa	0,5 ha		
5.	Opatów st. 5a	83-46/19	216	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Osada Osada	0,5 ha	1074/69 z 1969-06-18	„Witocin” A-313
	Opatów st. 5c	83-46/21	217	Epoka kamienia Kultura łużycka – wczesna epoka żelaza Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Cmentarzysko Osada Ślad osadnictwa	2,5 ha		
	Opatów st. 5b	83-46/20	215	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	
6.	Opatów st. 6a	83-46/22	227	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	0,5 ha	1073/69 z 1969-06-18	„Witocin” A-314
	Opatów st. 6b	83-46/23	228	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Ślad osadnictwa Osada	0,5 ha		
	Opatów st. 6c	83-46/24	226	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze Okres nowożytny	Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha		
7.	Opatów st. 7	83-46/25	210	Kultura łużycka – III-V epoka brązu	cmentarzysko	0,5 ha	1162/70 z 1970-12-29	A-315
8.	Opatów st. 8	84-46/25	200	Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa	0,1 ha	1172/70 z 1970-12-29	A-316
9.	Opatów st. 9	84-46/26	199	Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa	0,1 ha	1072/69 z 1969-06-18	A-317
10.	Opatów st. 11	83-45/51	203	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Średniowiecze Okres nowożytny	Osada Osada Punkt osadniczy	1,0 ha	1071/69 z 1969-06-18	A-319
11.	Opatów st. 12	83-	208	Kultura łużycka – epoka brązu	Osada	0,5 ha	1070/69 z 1969-06-18	A-320

		45/50		Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Osada			
12.	Opatów st. 13	83- 45/52	138	nieokreślona	Cmentarzysko szkieletowe	b.d.	1071/69 z 1969-12-19	„Gratka” A-321
13.	Opatów st. 15a	83- 46/26	230	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Osada	0,5 ha	1069/69 z 1969-06-18	„Witocin” dawniej st. Opatów 14 A-322
	Opatów st. 15b	83- 46/27	229	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Ślad osadnictwa	0,1 ha		
	Opatów st. 15c	83- 46/28	231	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Punkt osadniczy?	0,5 ha		
14.	Opatów st. 15	83- 45/53	202	Epoka kamienia	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	--
15.	Opatów st. 16	83- 45/54	201	Okres nowożytny	Punkt osadniczy	0,5	--	--
16.	Opatów st. 17	83- 45/55	204	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Osada Ślad osadnictwa	1,0	--	--
17.	Opatów st. 18	83- 46/29	205	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Osada Osada Ślad osadnictwa	3,5 ha	--	Stanowisko kontynuuje się na obszarze 83- 45 jako st. 56
18.	Opatów st. 18	83- 45/56	205	Kultura łużycka – epoka brązu (młodsza) Pradzieje (ogólnie) Późne średniowiecze	Osada Ślad osadniczy Punkt osadniczy	1,0 ha	--	--
19.	Opatów st. 20	84- 45/18	144	Okres nowożytny	Punkt osadniczy	0,1 ha	--	--
20.	Opatów st. 21	84- 45/19	141	Epoka kamienia	Ślad osadniczy	0,01 ha	--	--
21.	Opatów st. 22	84- 45/20	145	Okres nowożytny	Ślad osadniczy	0,1 ha	--	--
22.	Opatów st. 23	83- 46/30	214	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	--

23.	Opatów st. 24	83-46/31	220	Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
24.	Opatów st. 26	83-46/32	224	Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	„Witocin” wybierzysko piasku
25.	Opatów st. 27	83-46/33	225	Wczesne średniowiecze	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	„Witocin”
26.	Opatów st. 28	83-46/34	212	Kultura łużycka – epoka brązu Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
27.	Opatów st. 29.	83-46/35	211	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--

IWANOWICE

Lp.	Miejscowość / nr stanowiska	Adres AZP	Numer w opracowaniu konserwator	Kultura / chronologia	Funkcja stanowiska	Orientacyjny obszar	Nr rejestru zabytków	nr rejestru (KESA)
28.	Iwanowice Duże st. 1	83-45/4	118	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Osada Osada Ślad osadnictwa	1,0 ha	--	--
29.	Iwanowice Duże st. 2	83-45/5	125	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze Okres nowożytny	Osada Osada Punkt osadniczy Punkt osadniczy	3,0 ha	--	--
30.	Iwanowice Duże st. 3	83-45/6	121	Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	--
31.	Iwanowice Duże st. 5	83-45/7	120	Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	--
32.	Iwanowice Duże st. 6	82-45/21	117	Epoka kamienia Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Osada Ślad osadniczy	2,0 ha	--	--
33.	Iwanowice Duże st. 7	83-45/8	131	Późne średniowiecze / okres nowożytny	Punkt osadniczy	1,0 ha	--	--

34.	Iwanowice Duże st. 8	83-45/9	129	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie) Ok. nowożytny	Osada? Punkt osadniczy Punkt osadniczy	1,0 ha	--	--
35.	Iwanowice Duże st. 9	83-45/10	130	Kultura łużycka – ep. Brązu Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Punkt osadniczy Punkt osadniczy Osada ?	0,5 ha	--	--
36.	Iwanowice Duże st. 10	83-45/11	127	Wczesne średniowiecze Okres nowożytny	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	0,5 ha	--	--
37.	Iwanowice Duże st. 11	83-45/12	126	Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	--
38.	Iwanowice Duże st. 12	83-45/13	123	Późne średniowiecze Okres nowożytny	Ślad osadniczy Punkt osadniczy	0,5 ha	--	--
39.	Iwanowice Duże st. 13	83-45/14	128	Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	--
40.	Iwanowice Duże st. 14	83-45/15	124	Okres nowożytny	Punkt osadniczy	0,5 ha	--	--
41.	Iwanowice Duże st. 15	83-45/16	135	Okres nowożytny	Punkt osadniczy	0,5 ha	--	--
42.	Iwanowice Duże st. 16	83-45/17	136	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie) Średniowiecze Okres nowożytny	Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	0,5 ha	--	--
43.	Iwanowice Duże st. 17	83-45/18	206	Kultura łużycka – epoka brązu Ok. nowożytny	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	0,1 ha	--	--
44.	Iwanowice Duże st. 18	83-45/19	207	Kultura łużycka Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	--
45.	Iwanowice Duże st. 19	83-45/20	122	Epoka kamienia Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	0,5 ha	--	--
46.	Iwanowice Duże st. 21	82-45/22	116	Epoka kamienia	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	--
47.	Iwanowice Duże st. 22	83-46/1	218	Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
48.	Iwanowice Duże st. 23	83-46/2	219	Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--

				Weczesne średniowiecze	Ślad osadnictwa			
IWANOWICE MAŁE								
49.	Iwanowice Małe st. 1	83-45/22	137	Pradzieje (ogólnie)	Osada?	0,5 ha	--	--
IWANOWICE NABOKÓW								
50.	Iwanowice Naboków st. 1	83-45/23	134	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Osada? Osada? Punkt osadniczy	0,5 ha	--	--
51	Iwanowice Naboków st. 2	83-45/24	133	Okres nowożytny	Punkt osadniczy	0,5 ha	--	--
52.	Iwanowice Naboków st. 3	83-45/25	132	Pradzieje (ogólnie) Średniowiecze Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	1,0 ha	--	--

WALEŃCZÓW

Lp.	Miejscowość / nr stanowiska	Adres AZP	Numer w opracowaniu konserwator.	Kultura / chronologia	Funkcja stanowiska	Orientacyjny obszar	Nr rejestru zabytków	nr rejestru (KESA)
53.	Waleńczów st. 1	84-46/27	188	Kultura łużycka – epoka brązu	Osada?	b.d.	--	--
54.	Waleńczów st. 2	84-46/28	176	Epoka kamienia Kultura łużycka – V epoka brązu Kultura przeworska – ok. wpływów rzymskich Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Osada Osada Osada Ślad osadnictwa	2,0 ha	1969/69 z 1969-12-18	A-336
55.	Waleńczów st. 3	84-46/29	177	Epoka kamienia Kultura łużycka – epoka brązu Kult. przeworska – ok. wpływów rzymskich	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	1084/69 z 1069-06-18	A337
56.	Waleńczów st. 4	84-46/30	179	Kultura łużycka – epoka brązu	Cmentarzysko	b.d.	1086/69 z 1969-06-18	A-338
57.	Waleńczów st. 5	84-46/31	178	Epoka kamienia – mezolit Kultura ceramiki grzebykowo – dołkowej – neolit	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	1082/69 z 1969-06-18	A-339
58.	Waleńczów st. 7	84-46/32	181	Kultura łużycka – okres halsztacki	Cmentarzyska	0,5 ha	1080/69 z 1969-06-18	A-341
59.	Waleńczów st. 8	84-46/33	180	Kultura łużycka – epoka brązu (młodsza)	Cmentarzysko	0,5 ha	1079/69 z 1969-06-18	A-342
60.	Waleńczów st. 9	84-46/34	184	Kultura łużycka – epoka brązu?	Cmentarzysko	b.d.		

61.	Waleńczów st. 10	84-46/35	182	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Cmentarzysko	0,1 ha	1104/69 z 1969-12-18	A-343
62.	Waleńczów st. 11	84-46/36	185	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Osada	0,5 ha	1078/69 z 1969-06-18	A-344
63.	Waleńczów st. 12	84-46/37	186	Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	„Posadówka”
64.	Waleńczów st. 13	84-46/38	175	Pradzieje	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	„Posadówka”
65.	Waleńczów st. 14	84-46/39	187	Epoka kamienia	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	--
66.	Waleńczów st. 15	84-46/40	189	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	--
67.	Waleńczów st. 16	84-46/41	183	Epoka kamienia	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	--
68.	Waleńczów st. 17	84-46/42	174	Epoka kamienia	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	--
69.	Waleńczów st. 18	84-46/43	191	Epoka kamienia Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
70.	Waleńczów st. 19	84-46/44	190	Okres nowożytny	Punkt osadniczy	0,5 ha	--	--
71.	Waleńczów st. 20	84-46/45	192	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--

WILKOWIECKO

Lp.	Miejscowość / nr stanowiska	Adres AZP	Numer w opracowaniu konserwator.	Kultura/ chronologia	Funkcja stanowiska	Orientacyjny obszar	Nr rejestru zabytków	nr rejestru (KESA)
72.	Wilkowiecko st. 2	83-46/42	240	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich? Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	--
73.	Wilkowiecko st. 3	83-46/43	241	Epoka kamienia Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
74.	Wilkowiecko st. 4	83-46/44	244	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
75.	Wilkowiecko st. 5	83-46/45	243	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
76.	Wilkowiecko st. 6	83-46/46	242	Pradzieje (kultura przeworska ?) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	--
77.	Wilkowiecko st. 7	83-46/47	246	Epoka kamienia Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
78.	Wilkowiecko st. 8	83-46/48	245	Epoka kamienia Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	„Dąbrówka”

79.	Wilkowiecko st. 9	83-46/49	247	Kult przeworska – ok. wpływów rzymskich Ok. nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
80.	Wilkowiecko st. 10	83-46/50	248	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
81.	Wilkowiecko st. 11	83-46/51	249	Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
82.	Wilkowiecko st. 12	83-46/52	250	Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	„Leszcze”
83.	Wilkowiecko St. 13.	83-46/53	239	Epoka kamienia	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	„Popowiec”
84.	Wilkowiecko st. 14	83-46/54	236	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	„Popowiec”
85.	Wilkowiecko st. 15.	83-46/55	237	Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	„Popowiec”
86.	Wilkowiecko st. 16.	83-46/56	238	Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	„Popowiec”
87.	Wilkowiecko st. 19	84-46/46	194	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	1,0 ha	1168/70 z 1970-12-29	„Brzezinki” A-261
88.	Wilkowiecko st. 20	84-46/47	195	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	„Brzezinki”
89.	Wilkowiecko st. 21	84-46/48	196	Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	„Brzezinki”
90.	Wilkowiecko st. 22	84-46/49	193	Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	„Kurzelów”

ZŁOCHOWICE

Lp.	Miejscowość / nr stanowiska	Adres AZP	Numer w opracowaniu konserwator.	Kultura/ chronologia	Funkcja stanowiska	Orientacyjny obszar	Nr rejestru zabytków	nr rejestru (KESA)
91.	Złochowice st. 1	84-46/50	197	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	1068/69 z 1969-06-18	A-357
92.	Złochowice st. 2	84-46/51	170	Epoka kamienia – mezolit Epoka kamienia – neolit	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	--

				Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa			
93.	Złochowice st. 3	84-46/52	163	Kultura łużycka – V epoka brązu	cmentarzysko	0,5 ha	1077/68 z 1969-06-16	A-358
94.	Złochowice st. 4	84-45/26	151	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
95.	Złochowice st. 5	84-45/27	149	Epoka kamienia Kultura łużycka – V epoka brązu Pradzieje (ogólnie) Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	1,0 ha	--	--
96.	Złochowice st. 6	84-45/28	152	Epoka kamienia – neolit? Kultura łużycka – epoka brązu Kultura przeworska –okres wpływów rzymskich	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	--
97.	Złochowice st. 7	84-46/53	154	Kultura przeworska – okres wpływów rzymskich	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
98.	Złochowice st. 8	84-45/29	153	Epoka kamienia Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
99.	Złochowice st. 9	84-46/54	161	Kultura łużycka – epoka brązu	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
100.	Złochowice st. 11	84-45/31	146	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
101.	Złochowice st. 12	84-45/32	147	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	1,0 ha	--	--
102.	Złochowice st. 13	84-45/33	150	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
103.	Złochowice st. 14	84-45/34	155	Wczesne średniowiecze	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
104.	Złochowice st.15	84-45/35	148	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
105.	Złochowice st. 16	84-46/55	198	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	1173/70 z 1970-12-29	A-318 jako Opatów st. 10
106.	Złochowice st. 17	84-46/56	173	Epoka kamienia Kultura ceramiki grzebykowo- dołkowej – neolit Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	1081/69 z 1969-06-18	A-340 jako Waleńczów st. 6
107.	Złochowice st. 18	84-46/57	172	Epoka kamienia Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie)	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--

108.	Złochowice st. 19	84-46/58	171	Epoka kamienia	Ślad osadnictwa	0,01 ha	--	--
109.	Złochowice st. 20	84-46/59	162	Kultura łużycka – epoka brązu Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	--
110.	Złochowice st. 21	84-46/60	164	Pradzieje (ogólnie) Późne średniowiecze Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
111.	Złochowice st. 22	84-46/61	165	Późne średniowiecze Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
112.	Złochowice st. 23	84-46/62	166	Późne średniowiecze Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	--
113.	Złochowice st. 24	84-46/63	167	Pradzieje (ogólnie) Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
114.	Złochowice st. 25	84-46/64	159	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
115.	Złochowice st. 26	84-46/65	158	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
116.	Złochowice st. 27	84-46/66	156	Pradzieje (ogólnie) Późne średniowiecze	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
117.	Złochowice st. 28	84-46/67	157	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,5 ha	--	--
118.	Złochowice st. 29	84-46/68	169	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
119.	Złochowice st.30	84-46/69	160	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
120.	Złochowice st. 31	84-46/70	168	Epoka kamienia Okres nowożytny	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--

ZWIERZYNIEC

Lp.	Miejscowość / nr stanowiska	Adres AZP	Numer w opracowaniu konserwator.	Kultura/ chronologia	Funkcja stanowiska	Orientacyjny obszar	Nr rejestru zabytków	nr rejestru (KESA)
121.	Zwierzyniec Pierwszy st. 1	83-45/64	139	b.d.	b.d.	b.d.	--	--
122.	Zwierzyniec Pierwszy st. 2	84-45/36	140	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
123.	Zwierzyniec Drugi st.1	84-45/37	142	Okres nowożytny	Ślad osadnictwa	0,1 ha	--	--
124.	Zwierzyniec Drugi st.2	84-45/38	143	Okres nowożytny	Okres nowożytny	1,0 ha	--	--

Spis obiektów architektonicznych

Lp	Obiekt/obszar	Miejscowość	adres	Czas powstania	Nr rejestru zabytków
1.	Kościół pw. św. Mikołaja	Wilkowiecko	ul. Mikołaja z Wilkowiecka	ok. 1726, rozbudowa 1931	A-1130/69 z 27.12.1967

Spis cmentarzy

Lp	Obiekt/obszar	Miejscowość	adres	Czas powstania	Nr rejestru zabytków
1.	Cmentarz rzymskokatolicki	Iwanowice Małe	ul. Długa 93	--	--
2	Cmentarz rzymskokatolicki	Wilkowicko	ul. płk. Maksymiliana Chodakowskiego	1908	--

Archiwalne stanowiska archeologiczne nieposiadające ścisłej lokalizacji

Lp.	Miejscowość / nr stanowiska	Adres AZP	Numer w opracowaniu konserwator.	Kultura/ chronologia	Funkcja stanowiska	Orientacyjny obszar	Nr rejestru zabytków	nr rejestru (KESA)
1.	Iwanowice Naboków stan. 4	83-45/26		okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	punkt osadniczy	--	--	
2.	Opatów stan. 30	83-45/57		Epoka kamienia	pracownia krzemieniarska	--	--	
3.	Wilkowiecko Popowice stan. 17	83-46/57		Prahistoria	śląd osadnictwa; skarb monet miedzianych			
4.	Wilkowiecko Popowice stan. 18	83-46/58		okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	śląd osadnictwa	--	--	
5.	Złochowice	84-45/30		wczesne średniowiecze	skarb wyrobów srebrnych w naczyniu glinianym	--	--	

Przewodniczący Rady Gminy Opatów

Mirosław Szewczuk